

Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Marfan, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:861258>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o
spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Karla Marfan

Zagreb, lipanj, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o
spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Studentica:

Karla Marfan

Mentorica:

izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Zagreb, lipanj, 2021.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Karla Marfan

Zagreb, lipanj, 2021.

Veliko hvala mojoj mentorici izv.prof.dr.sc. Martini Lotar Rihtarić na strpljenju, prenesenom znanju i sigurnom vodstvu koje mi je pružala kroz cijeli proces izrade ovog rada.

Zahvaljujem i svojim prijateljicama koje su mi uvijek pružale nesebičnu podršku i upotpunile cjelokupno iskustvo studiranja.

Najveće hvala mojoj obitelji na pruženom osloncu i bezuvjetnoj ljubavi.

Naslov rada: Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Ime i prezime studentice: Karla Marfan

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Program/modul: Socijalna pedagogija / Odrasli

SAŽETAK RADA

Cilj ovog rada je utvrditi čimbenike spremnosti na rad budućih stručnjaka pomažućih profesija s počiniteljima seksualnih delikata u okviru Kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja. Istraživanjem se nastoji utvrditi značajnost razlika u sklonosti intuitivnom i racionalnom stilu donošenja odluka. Nadalje, istražuje se povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela s percepcijom počinitelja seksualnih kaznenih djela i samoprocjenom kompetentnosti za rad s istima te s izraženosti emocija koje se kod sudionika javljaju vezano za počinitelje seksualnih kaznenih djela. Osim toga, ispituju se razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome jesu li sudionici bili žrtve seksualnog nasilja te poznaju li žrtvu seksualnog nasilja.

Podaci su prikupljeni online putem tijekom veljače i ožujka 2021. godine. Obuhvaćen je prigodan uzorak od $N = 193$ studenata pomažućih struka, od kojih je $N = 51$ socijalnih pedagoga (26,4%), $N = 57$ socijalnih radnika (29%) i $N = 85$ psihologa (44,6%). Primijenjeni su sljedeći mjerni instrumenti: Upitnika spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, Skale racionalnog i intuitivnog stila donošenja odluka, Skale percepcije počinitelja seksualnih kaznenih djela, Skale samokompetentnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, te lista emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela te su sudionici pitani jesu li bili žrtva seksualnog nasilja i poznaju li žrtvu seksualnog nasilja. Osim toga, prikupljeni su podaci o spolu, dobi, sveučilištu i fakultetu koji sudionici pohađaju, studijskom usmjerenju i godini studija.

Rezultati su pokazali da kod studenata pomažućih profesija na diplomskim studijima i završnim godinama integriranih studija prevladava racionalni stil donošenja odluka ($N = 168$) u odnosu na intuitivni stil ($N = 17$). Nadalje, pronađena je statistički značajna negativna povezanost između spremnosti studenata na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcije sudionika o sankcioniranju i rehabilitaciji te između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcije rizika iste skupine počinitelja, ali nije pronađena statistički značajna povezanost između spremnosti na rad s istom skupinom počinitelja i prihvatanjem stereotipa. Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela pokazala se statistički značajno pozitivno povezanom sa samoprocjenom kompetentnosti za rad s istima te negativno povezana s doživljajem neugodnih emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela. Nije pronađena statistički značajna razlika u spremnosti na rad kod sudionika koji su bili žrtve seksualnog nasilja i onih koji nisu te onih koji poznaju barem jednu žrtvu seksualnog nasilja i onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu seksualnog nasilja.

Ključne riječi: racionalni stil donošenja odluka, intuitivni stil donošenja odluka, počinitelji seksualnih kaznenih djela, spremnost na rad, pomažuće profesije

Title of work: Rational and experiential approach to decision-making by future experts about their willingness to work with sex offenders

Name and surname of student: Karla Marfan

Mentor's name and surname: izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Program / module: Social Pedagogy / Adults

SUMMARY

The aim of this study was to determine factors of willingness for future professionals to work with sexual offenders within the framework of the Cognitive-Experiential Self Theory. The research seeks to determine the significance of differences in participants' propensity toward intuitive and rational decision-making styles. Furthermore, the research investigates the relationship between willingness to work with sex offenders and perceptions of sex offenders, self-assessments of competence to work with them, and participants' expression of emotions related to sex offenders will be examined. In addition, differences in readiness to work with sex offenders are examined depending on whether participants were victims of sexual violence and whether they know any victims of sexual violence.

Data obtained in this study were collected during February and March of 2021. The study was conducted on a convenient sample of N = 193 students, of whom N = 51 were social pedagogues (26,4%), N = 57 social workers (29%) and N = 85 psychologists (44,6%). The following instruments were applied: Readiness to Work With Perpetrators of Sexual Crimes Questionnaire, Rational and Intuitive Decision Style Scale, The Perceptions of Sex Offenders Scale, The Self-Competence to Work With Perpetrators of Sexual Crimes Scale and also the list of emotions when thinking about sex offenders. Additionally, participants were asked if they were a victim of sexual violence themselves and if they knew any victims of sexual violence. Furthermore, data were collected on gender, age, university and faculty attended by the participants, study orientation and year of study.

The results showed that students in the helping professions were more likely to use a rational decision-making style (N = 168) compared to an intuitive style (N = 17). Furthermore, a statistically significant negative relationship was found between students' willingness to work with sex offenders and their perceptions of sanctioning and rehabilitation and between readiness to work with sex offenders and perception of risk among the same group of perpetrators, but no statistically significant relationship was found between willingness to work with the same offenders group and acceptance of stereotypes. A statistically significant positive relationship was found between participants' willingness to work with sex offenders and self-assessment of competence to work with them, but a statistically significant negative relationship was found between willingness to work with sex offenders and the experience of unpleasant emotions when thinking about these offenders. No statistically significant difference was found in the willingness to work with sex offenders between participants who were victims of sexual violence and those who were not and those who knew at least one victim of sexual violence and those who did not know any victims of sexual violence.

Key words: rational decision-making style, intuitive decision-making style, sex offenders, willingness to work with sex offenders, helping professions

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Donošenje odluka	3
1.1.1. Razvoj dvoprocesnih modela spoznaje	3
1.2. Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja	7
1.2.1. Sustavi obrade informacija	9
1.2.2. Iskustveni sustav	10
1.2.3. Racionalni sustav	11
1.2.4. Interakcije između iskustvenog i racionalnog sustava	13
1.3. Percepcija o počiniteljima seksualnih kaznenih djela	16
1.3.1. Razlikovanje stavova i percepcije	16
1.3.2. Uloga percepcije i stavova na tretman počinitelja seksualnih kaznenih djela ...	18
1.3.3. Dodatni treninzi i edukacije za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ..	19
1.4. Provedeno istraživanje	22
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	24
3. METODOLOGIJA	26
3.1. Uzorak	26
3.2. Mjerni instrumenti	28
3.3. Postupak	32
3.4. Metode obrade podataka	33
4. REZULTATI I RASPRAVA	34
4.1. Deskriptivna statistika za kostrukte uključene u istraživanje	34
4.2. Dobiveni rezultati i interpretacija	35
4.3. Ograničenja i doprinosi provedenog istraživanja	43
5. ZAKLJUČAK	45
6. LITERATURA	46

1. UVOD

Stručnjaci pomažućih profesija tijekom fakultetskog obrazovanja osposobljavaju se za rad s brojnim skupinama ljudi, među koje, kod nekih pomažućih profesija, spadaju i počinitelji seksualnih kaznenih djela. Studenti socijalne pedagogije, psihologije i socijalnog rada budući su stručnjaci koji se stečenom titulom mogu zaposliti na radnim mjestima gdje će se redovito susretati ili raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Poznato je da društvo ima uglavnom negativno mišljenje o svim počiniteljima kaznenih djela, a posebice o počiniteljima seksualnih kaznenih djela, koji su najomraženiji čak i unutar zatvorske populacije (Akerstorm, 1986; prema Simon, 2010). Iako se seksualno nasilje smatra jednim od najtežih oblika kršenja ljudskih prava, upravo počinitelji seksualnih kaznenih djela istovremeno pobuđuju veliko zanimanje opće populacije i stručnjaka u tom području (Lukšić, 2016).

Usprkos tome, kroz neslužbene izvore često se može čuti kako nedostaje stručnjaka koji su zainteresirani za rad s tom skupinom počinitelja. Istraživanje Craiga (2005) je pokazalo da mnogi stručnjaci imaju negativnije stavove i percepciju o počiniteljima seksualnih kaznenih djela nego što imaju o počiniteljima drugih kaznenih djela. Isti autor navodi kako su počinitelji seksualnih delikata smatrani opasnijima, nasilnijima, napetijima, nepromjenjivijima, iracionalnijima i strašnijima u usporedbi s počiniteljima neseksualnih kaznenih djela. S druge strane, mnogi autori (Challinor i Duff, 2018; Craig, 2005; Hogue, 1993; Simon, 2010; Whitehead, 2009) naglašavaju kako stavovi pomagača o njihovim korisnicima uvelike utječu na ishode tretmana te ih je važno istražiti.

Problem također predstavlja činjenica da je rad s počiniteljima seksualnih delikata vrlo složen i osjetljiv te se mladi pomagači često boje korisnika i njihovih problema jer osjećaju da nisu dovoljno kompetentni, što je više ili manje opravdano (Cuculić, 2006). Tretman počinitelja seksualnih kaznenih djela najčešće zahtijeva dodatne edukacije, kao što je slučaj kod hrvatskog posebnog programa „Prevenција recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja“ (PRIKIP). Međutim, prije uključivanja u dodatne edukacije, važno je da se budući stručnjaci smatraju dovoljno kompetentnima da bi uopće prihvatili radno mjesto na kojem bi imali priliku raditi s tom skupinom počinitelja.

Ponašanje osobe, pa tako i motivacija za rad, mogu također biti povezani s emocijama koje stručnjak doživljava i s prethodnim životnim iskustvima. Kosorčić (2020) navodi da emocije,

kako ugodne tako i neugodne, mogu značajno promijeniti smjer ljudskog funkcioniranja. Slično je i s iskustvima osobe. Prethodna životna iskustva mogu se promatrati na kontinuumu od ugodnih do traumatskih¹. Ta iskustva, posebice traumatska, također mogu utjecati na misli, osjećaje i ponašanje osobe (Subotić, 1996; prema Amidžić, 2019). Postavlja se pitanje koliko važnost budući stručnjaci pridaju vlastitim emocionalnim doživljajima i prethodnim životnim iskustvima te jesu li one značajne u kontekstu motivacije i želje stručnjaka za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela.

Ovaj rad objasnit će na koji način ljudi donose odluke i opisati teoriju koja se nalazi u podlozi. Osim toga, istražiti će se spremnost, percepcija, kompetentnost, emocije i iskustvo seksualne viktimizacije kod budućih stručnjaka pomažućih profesija.

¹Traumatska iskustva uključuju izloženost stvarnoj ili prijetećoj smrti, ozbiljnom ozljeđivanju ili seksualnom nasilju, mogu biti izravna ili neizravna te se mogu dogoditi jednom ili se ponavljati (Profaca, 2016; prema Amidžić, 2019).

1.1. Donošenje odluka

Odluke i preporuke koje stručnjaci donose o počiniteljima seksualnih kaznenih djela važne su na svim razinama intervencija te uvelike utječu na živote navedene skupine (Simon, 2010). Jedna od tih razina odnosi se na samu spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, koja se istražuje u ovom radu. Upravo iz tog razloga važno je razumjeti koji čimbenici utječu na odluke, odnosno na koji se način te odluke oblikuju i donose.

U novije vrijeme donošenje odluka shvaća se kao promjenjiva aktivnost te se razvija i razrađuje niz dvoprocenih modela spoznaje kako bismo bolje razumjeli način na koji obrađujemo informacije i oblikujemo mišljenje (Harper, 2016). Isti autor navodi kako se generalno svi dvoproceni modeli donošenja odluka sastoje od niza psiholoških procesa te pretpostavljaju postojanje dva sustava obrade informacija kod ljudi. Slično navode i Hamilton, Shih i Mohammed (2016), koji smatraju općepoznatim da se ljudi razlikuju u načinu na koji donose odluke. Isti autori navode da neki pojedinci dugo razmatraju činjenice, odnosno pristupaju donošenju odluka kognitivno i sustavno, dok se drugi oslanjaju na unutarnji osjećaj i afektivni pristup donošenju odluka, što je u skladu sa spomenutim sustavima obrade informacija. Jedan od tih sustava je automatski i nesvjesne je prirode što omogućuje ljudima da stvaraju brze prosudbe s malo kognitivnog napora, dok je drugi sustav razrađeniji i svjestan te podrazumijeva procjenu dostupnih informacija prije donošenja odluke (Harper, 2016).

Danas postoje brojni dvoproceni modeli spoznaje, ali korijeni svih takvih modela sežu u prošlost. Drugim riječima, njihov nastanak započeo je prije mnogo godina, s pojavom Sigmunda Freuda. Kako bi se bolje razumijeli dvoproceni modeli koje poznajemo danas, bitno je objasniti njihove temelje.

1.1.1. Razvoj dvoprocenih modela spoznaje

Razliku između svjesnih i nesvjesnih kognitivnih procesa prvi je predstavio Freud (1923; prema Harper 2016), sugerirajući da se obrada informacija prvo pojavila na nesvjesnoj razini (primarni proces, sustav 1), a kasnije i na svjesnoj razini (sekundarni proces, sustav 2). Primarni proces proizlazi iz aktivnosti id-a u Freudovoj teoriji o trostrukoj strukturi ličnosti, sebične je naravi te se obrada informacija pojavljuje na nesvjesnoj razini id-a (Harper, 2016). On djeluje po principu ugone, ispunjenja želja, simbola te nagona „života“ i „smrti“ te bi čovjeka u stvarnom

životu zbog nemogućnosti ispunjenja želja mogla dovesti do psihoze ili smrti (Epstein, 1998). Kako bi riješio taj problem, Freud (1923; prema Epstein, 1998) je predstavio sekundarni proces, koji je svjestan, logičan i orijentiran na stvarnost. On proizlazi iz koncepta ega, koji racionalizira želje id-a kako bi dugoročno gledajući donio korist i smanjio povrede za pojedinca (Harper, 2016). Isti autor nadalje navodi da je egu za to potrebno korištenje nesvjesnih obrambenih mehanizama i svjesno racionaliziranje ponašanja sebe i drugih.

Freud je svojom konceptualizacijom primarnih i sekundarnih procesa potaknuo interes brojnih znanstvenika za daljnje istraživanje. Mnogi od tih znanstvenika upravo su na Freudovim temeljima izgradili suvremene dvoprocesne modele obrade informacija koje poznajemo danas, s nastojanjem da su ti modeli kognitivno utemeljeni (Harper, 2016). Isti autor navodi primjere takvih modela, a to su Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja (Cognitive-Experiential Self Theory, Epstein, 1994), Elaboration Likelihood Model (Petty i Cacioppo, 1986), Heuristic-Systematic Model (Chaiken, 1980) i System 1/System 2 Theory (Kahneman, 2011).

Kao što je prethodno istaknuto, svaki od ovih modela polazi od pretpostavke da ljudi donose odluke koristeći dva različita sustava (Harper, 2016). Prvi je brzi, automatiziran i predujestan sustav koji se koristi prethodnim iskustvima kako bi oblikovao niz heuristika u dugotrajnom pamćenju (Hamilton i sur., 2016). Tversky i Kahneman (1974) definiraju heuristiku kao kognitivne prečice stvorene na temelju prijašnjeg iskustva, koje ljudi koriste pri donošenju odluka. Epstein (2012) pojašnjava da je heuristika prikladna u situacijama koje ne zahtijevaju visoku preciznost te kad je potrebno brzo donošenje odluka. Najčešće korištene heuristike, kako navodi Harper (2016), su heuristika dostupnosti, heuristika reprezentativnosti i heuristika afekta.

Heuristika dostupnosti opisuje kako se određene kategorije, slučajevi ili događaji smatraju važnima ili učestalima ovisno o tome s kojom lakoćom se osoba može prisjetiti primjera tih kategorija, slučajeva ili događaja (Tversky i Kahneman, 1974). Drugim riječima, ono što je dostupnije ljudskom umu, ujedno predstavlja veću važnost toj osobi. Tversky i Kahneman (1974) naveli su za primjer kako osoba može procijeniti rizik od srčanog udara među ljudima srednjih godina tako da se prisjeti učestalosti tih događaja među svojim poznicima iste dobne skupine. Također, Kuran i Sunstein (1999; prema Harper, 2016) opisali su kako dionici s osobnim interesom za određenu temu mogu manipulirati s javnom percepcijom o važnosti te teme te promijeniti društvenu percepciju tako da usmjeravaju narativ i povećavaju medijsko

izvještavanje o toj temi. Sukladno tome, čini se da percepcija društva o važnosti neke teme ovisi o opsegu u kojem se o njoj raspravlja (Harper, 2016). Heuristika dostupnosti može se opisati i u kontekstu počinitelja seksualnih kaznenih djela. Što se neka osoba lakše prisjeti konkretnog primjera seksualnog kaznenog djela kojemu je svjedočila ili je za njega čula, vjerojatnije je da će tu pojavu smatrati učestalijom i pridavati joj veću važnost nego osoba koja se teže prisjetila. Također, ukoliko pojedini slučajevi seksualnih kaznenih djela dobivaju veliku medijsku pozornost, vrlo je vjerojatno da će ta pozornost u nekom smjeru, bilo pozitivnom ili negativnom, utjecati na percepciju društva o počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Ovu pretpostavku potvrdili su Harper i Hogue (2015; prema Harper, 2016) nakon višestrukih analiza nekoliko slučajeva seksualnih kaznenih djela u Ujedinjenom Kraljevstvu kojima je pridana velika medijska pozornost. Isti autor navodi da su rezultati tih analiza pokazali da je medijska zastupljenost slučajeva seksualnih zločina, u senzacionalističkom tonu, barem djelomično odgovorna za zbivanja u javnosti, političke rasprave o seksualnim prijestupima i donošenje kažnjavajućih politika za pojedine slučajeve.

Heuristika reprezentativnosti odnosi se na donošenje odluke o vjerojatnosti pripadanja objekata, ljudi ili događaja nekoj kategoriji na temelju njihove sličnosti tipičnim članovima te kategorije (Tversky i Kahneman, 1974). U svom istraživanju Tversky i Kahneman (1974) su sudionicima ponudili opis osobe koja je tiha, organizirana, usamljena i savjesna, a potom su im ponudili listu s nekoliko zanimanja i pitali ih da odaberu kojeg je zanimanja ta osoba. Većina sudionika smatrala je kako je opisana osoba primjerice knjižničar, umjesto pilot ili liječnik. Harper (2016) smatra da su takvi rezultati očekivani jer svaka osoba posjeduje mentalni stereotip, svjestan ili nesvjestan, o vrstama ljudi koji se bave različim zanimanjima. Heuristika reprezentativnosti može se sagledati i u drugim kontekstima. Primjerice, zdravstveni radnici koriste ju kako bi postavili buduće dijagnoze na osnovi simptoma prisutnih kod njihovih sadašnjih pacijenata, što je vrlo korisno kod manjih akutnih ozljeda koje je potrebno brzo zbrinuti (Groopman, 2008; prema Harper, 2016). Međutim, Klein (2005; prema Harper, 2016) je upozorio na opasnosti reprezentativnosti u ovom kontekstu i naglasio kako bi upotreba ove heuristike mogla dovesti do pogrešnih dijagnoza od strane profesionalaca ukoliko više pozornosti usmjeravaju na uzroke simptoma kod prethodnih pacijenata nego na fizičke simptome sadašnjih pacijenata. Na primjeru počinitelja seksualnih kaznenih djela ta bi se heuristika mogla objasniti na više načina. Primjerice, često će društvo, pa i sami stručnjaci kad čuju „seksualni delinkvent“ svakog od njih svrstati u jednaku kategoriju, bez obzira na vrstu kaznenog djela, samog počinitelja i ostale okolnosti, koje su često u potpunosti različite i individualne. Ovdje također postoji opasnost od

primjene neadekvatnih sankcija, tretmana i ostalih intervencija te reakcija na počinitelja i kazneno djelo koje je počinio, kao i kod prethodno spomenutog primjera za mogućnost donošenja krive medicinske dijagnoze. Navedeno je potvrdio Harper (2016), analizom dva istraživanja koja su ispitivala ponašajne implikacije i ulogu implicitnih teorija u donošenju prosudbi o seksualnim prijestupnicima. Istim analizama otkriveno je da opseg u kojem seksualni prijestupnik odgovara implicitnim stereotipovima može značajno utjecati na učestalost uključivanja u razgovore o seksualnom kriminalitetu, učinkovitu procjenu počinitelja različitih seksualnih kaznenih djela, moralne procjene počinitelja te kažnjavajući pristup sankcioniranju.

Heuristikom afekta nastoji se opisati kako ljudi često donose odluke vodeći se emocijama (Slovic i Peters, 2006; prema Harper, 2016). Za primjer, Kahneman (2011; prema Harper, 2016) je istaknuo da uglavnom donosimo odluke o kupnji na temelju toga koliko nam se određeni proizvod, marka ili tvrtka sviđa ili ne sviđa, a zapravo bismo trebali kupovati te proizvode prvenstveno na temelju njihove kvalitete. Ova se heuristika također može sagledati u kontekstu teme ovog diplomskog rada, točnije u odnosu pomažućih stručnjaka prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Iz perspektive heuristike afekta, ukoliko stručnjak osjeća neugodne emocije prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela, vjerojatnije je da neće imati ambicije i želju za rad s tom skupinom počinitelja, a o tome će biti više riječi u idućim poglavljima.

Osim heurističkog stila obrade informacija postoji i drugi, prethodno spomenut sustav, kojeg karakterizira sporije i razrađnije razmišljanje (Hamilton i sur., 2016). Taj sustav podrazumijeva analitičko obrađivanje informacija, svjestan je, namjeran i kontroliran te uključuje napor (Kosorčić, 2020). Ista autorica navodi da je radna memorija ljudi ograničena, što čini analitičku obradu informacija serijskom, zahtjevnom i dugotrajnom. Harper (2016) smatra da ovaj sustav može prevladati heurističke procese, no zbog velikog kognitivnog napora koji je potreban često je lakše opravdati odluke donesene na automatskoj i predsvjesnoj razini. Sukladno tome, De Neys (2006; prema Kosorčić, 2020) navodi da pri donošenju odluka često koristimo prečice upravo zato što ne posjedujemo dovoljno resursa za obradu informacija. Međutim, heuristički odgovori mogu biti izvor ozbiljnih iracionalnih odluka u situacijama koje zahtijevaju visoku preciznost (Tversky i Kahneman, 1974). Stoga Harper (2016) smatra da je uloga drugog, promišljenijeg, sustava da kontrolira odluke i procjene pokrenute heurističkim procesom.

Kao što je već spomenuto, u današnje vrijeme postoji cijeli niz dvoprocenih modela koji objašnjavaju na koji način ljudi oblikuju i donose odluke. Jedan od tih modela, Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja (eng. Cognitive-Experiental Self Theory, CEST; Epstein, 1998), koristi se u ovom radu jer smatramo da ona najbolje može objasniti načine na koji budući stručnjaci obrađuju informacije koje se odnose na počinitelje seksualnih kaznenih djela.

1.2. Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja

Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja (eng. Cognitive-Experiental Self Theory, CEST) je u osnovi teorija ličnosti koja integrira aspekte brojnih psiholoških teorija i pravaca poput psihoanalitičkih, kognitivnih, teorija učenja i drugih (Epstein, 2012).

Teorija pretpostavlja postojanje dva sustava obrade informacija, četiri osnovne potrebe te četiri temeljna uvjerenja (Epstein, 1998). Osnovne potrebe su:

- 1) potreba za ugodom (maksimiziranje ugone i minimaliziranje neugode)
- 2) potreba za održavanjem stabilnog, realističnog i koherentnog konceptualnog sustava
- 3) potreba za povezanošću te
- 4) potreba za uspostavom i održavanjem samopoštovanja (Epstein, 1998).

Isti autor navodi da iz navedenih potreba proizlaze temeljna uvjerenja te glase:

- 1) svijet je dobronamjerno nasuprot zlonamjerno mjesto
- 2) svijet je smisleno i predvidivo nasuprot nepredvidivo i kaotično mjesto
- 3) ljudi su podržavajući i pouzdani nasuprot ljudi su nepodržavajući i nepouzđani
- 4) ja sam vrijedan, kompetentan, dobar i vrijedan ljubavi nasuprot ja nisam vrijedan, nekompetentan sam, loš i nisam vrijedan ljubavi.

Sustavi obrade informacija nazivaju se iskustveni sustav i racionalni sustav te oni pomažu pri objašnjavanju na koji način ljudi oblikuju i donose odluke (Harper, 2016). Prije opisivanja karakteristika tih sustava i načina na koji oni oblikuju donošenje odluka, važno je razumijeti na koje je načine kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja slična te u čemu se razlikuje od navedenih psiholoških teorija i pravaca.

Poput psihoanalitičkih teorija, u kontekstu kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja pozornost se pridaje nesvjesnim reakcijama, psihodinamskim procesima i reakcijama transfera,

ali se na njih gleda više generalizirano (Epstein, 2012). Isti autor nadalje navodi da se naglasak u kognitivno-iskustvenoj teoriji samopoimanja ne stavlja na psihoseksualne stadije te se pretpostavlja da je predsvesno stanje umjesto duboko potisnutih, nesvjesnih procesa, primarno u svakodnevnom životu osobe. Nesvjesni procesi koje je Freud opisao djeluju isključivo na principima ispunjavanja želja, simbola, zamjene i asocijacije, pa Epstein (1998) smatra da je takva nesvijest neprilagodljiva jer nije u skladu s evolucijskim principima te ometa racionalno razmišljanje. U Kognitivno-iskustvenoj teoriji samopoimanja prednosti Freudovog primarnog procesa prenesene su na iskustveni sustav, a neke od karakteristika sekundarnog procesa u racionalni sustav (Epstein, 1998). Sukladno opisanome, Harper (2016, str. 33) navodi da „ova teorija izvještava o adaptivnoj i kognitivno orijentiranoj nesvijesti koja omogućava ljudima da obrađuju informacije brzo i bez napora“. Također po uzoru na Freuda, kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja prepoznaje potrebu za ugodom kao temeljnu potrebu (Epstein, 2012).

S Rogersovom fenomenološkom teorijom Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja dijeli pretpostavku da ljudi implicitno konstruiraju teoriju stvarnosti zbog snažne tendencije za razumijevanjem vlastitog iskustva koja postoji u ljudskoj prirodi (Peruško, 2018). Epstein (2012) navodi kako implicitna teorija stvarnosti obuhvaća implicitnu teoriju o sebi, implicitnu teoriju o svijetu i vjerovanja o njihovim međusobnim interakcijama. Ona nam služi za organizaciju prijašnjih iskustava i usmjeravanje ponašanja kako bi nam učinila život što smislenijim, podnošljivijim te maksimalno emocionalno zadovoljavajućim (Peruško, 2018). Isti autor navodi da upravo iz tog razloga konstrukcija, ali i održavanje implicitne teorije stvarnosti, također spadaju u jednu od temeljnih ljudskih potreba. Nadalje, Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja pretpostavlja da je većina shema u implicitnoj teoriji stvarnosti pojedinca izvedeno iz odnosa sa značajnim drugim osobama, najčešće roditeljima, što je u skladu s teorijom objektnih odnosa (Epstein, 1998). Isti autor navodi da je stoga potreba za povezanošću još jedna temeljna ljudska potreba. Poput Kohuta i self psihologije, ova teorija u svoj fokus stavlja i potrebu za uspostavom i održavanjem samopoštovanja te je naglašava kao četvrtu temeljnu potrebu (Epstein, 1998). Kao primjer Peruško (2018) navodi da ljudi mogu koristiti situacije koje su povezane sa socijalnim odobravanjem ili odbacivanjem kako bi oblikovali deskriptivne sheme o svojoj vrijednosti. Ukoliko im potreba za samopoštovanjem nije zadovoljena, razvijaju se motivacijske sheme o tome što učiniti kako bi ju zadovoljili (Epstein, 1998).

Isti autor nadalje navodi da važnu ulogu također ima teorija učenja zbog pretpostavke da se implicitna uvjerenja u teorijama stvarnosti ljudi stječu automatski, učenjem iz emocionalno značajnih iskustava, što je u skladu s načelima asocijativnog učenja. Naime, Epstein (2012) pretpostavlja da je iskustveni sustav u ljudima isti sustavu pomoću kojeg su se životinje uspješno prilagođavale okolini tijekom milijuna godina evolucije. Isti autor nadalje ističe da se značajnost automatskog učenja, koje je svojstveno iskustvenom sustavu, može sagledati kroz činjenicu da je sam život ovisio o njemu. Iz navedenog slijedi pretpostavka da promišljeno i svjesno ljudsko razmišljanje ne može lako prevladati utjecaj iskustvenog sustava (Epstein, 1998). Iako je asocijativno učenje s vremenom evoluiralo, njegovi principi i karakteristike su se nastavili koristiti i u druge svrhe. To je povećalo moć iskustvene obrade tako da joj je omogućilo uzimanje u obzir potpuno novih informacija, kao što su implicitno učenje, nesvjesno prepoznavanje uzoraka i intuitivni odgovori na nove, do tada nedoživljene situacije (Epstein, 2012).

Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja također asimilira važne aspekti kognitivne znanosti, pretpostavkom da ljudi stječu spoznaje u obliku unutarnjih prikaza događaja, shema ili implicitnih uvjerenja u vlastitim teorijama stvarnosti te načinu na koji se te sheme i uvjerenja kodiraju, pohranjuju i dohvaćaju (Epstein, 2012). Isti autor nadalje ističe kako se većina obrade informacija u svakodnevnom životu događa izvan svijesti jer je takav način manje naporan od svjesnog rasuđivanja.

Sve spomenute teorije značajno su pridonijele razvoju Kognitivno-iskustvene teorije i jasnom razumijevanju svih njenih sastavnica, među koje spadaju i sustavi obrade informacija.

1.2.1. Sustavi obrade informacija

Prema Kognitivno-iskustvenoj teoriji samopoimanja, ljudi obrađuju informacije pomoću dva sustava: predsvjesnog, iskustvenog sustava i svjesnog, racionalnog sustava (Epstein, 1998). Pretpostavlja se da ti sustavi djeluju paralelno te da su u dvosmjernoj interakciji, koja može biti istovremena i uzastopna (Epstein, 2012). Drugim riječima, pretpostavlja se da je svako ponašanje produkt zajedničkog djelovanja oba sustava. Relativni utjecaj dvaju sustava na ponašanje određen je brojnim parametrima, uključujući razlike u mišljenju (primjerice potreba za kognicijom, vjera u intuiciju), stupanj emocionalne uključenosti i određene situacijske varijable, primjerice procjena koliko određena situacija zahtijeva formalne analize (Epstein,

1998). Isti autor za primjer je naveo da matematički problemi i filozofske rasprave uglavnom aktiviraju racionalni sustav, a međuljudski odnosi iskustveni sustav, te je dodao kako emocionalna uključenost i relevantna iskustva nerijetko pomiču ravnotežu utjecaja u smjeru iskustvenog sustava.

Za početak je važno objasniti značenje riječi „racionalan“ u Kognitivno-iskustvenoj teoriji. Epstein (2012) napominje da riječ „racionalan“ ima dva značenja, pri čemu je jedno od njih „razuman“, a drugo se odnosi na proces logičkog zaključivanja. Isti autor nadalje navodi da se proces logičkog zaključivanja može dogoditi jedino u racionalnom sustavu jer on ovisi o upotrebi gramatičkog jezika, dok iskustvena obrada informacija to ne može. Međutim, ona može biti razumna i stoga racionalna prema alternativnom značenju riječi „racionalan“ (Epstein, 2012).

1.2.2. Iskustveni sustav

Iskustveni sustav ima dug evolucijski značaj te djeluje na sličan način i kod ljudi i životinja (Peruško, 2018). Međutim, Epstein (1998) pretpostavlja da kod ljudi funkcionira na složeniji način jer imaju razvijeniji mozak od životinja te ga naziva implicitnim iskustvenim sustavom. „Iskustveni sustav prilagođava se stvarnosti učenjem iz iskustva na automatski, predsvjestan, brz, holistički, konkretan i asocijativan način, koji ne zahtijeva napor, prvenstveno je neverbalan te zahtijeva minimalne kognitivne resurse“ (Epstein, 2012, str. 7). Podaci se ne kodiraju logički, već kao sjećanja na određene događaje (posebno one vrlo emotivne) ili u obliku metafora, priča i skripta (Harper, 2016). Metafore, priče i skripti predstavljaju apstraktan način kodiranja i često uključuju značajnu racionalnu komponentu (Epstein, 2012). Također, pomoću njih je iskustveni sustav sposoban stvarati prototipove i generalizacije (Epstein, 1998). Iz toga proizlazi da iskustveni sustav nije samo skup nepovezanih implicitnih spoznaja i mreža, već organiziran i prilagodljiv sustav (Tversky i Kahneman, 1974).

Smatra se da je primarni motiv iskustvenog sustava djelovanje po hedonskom načelu (Epstein, 2012). Pri donošenju odluka, iskustveni sustav koristi se afektom i intuicijom koji su uglavnom povezani asocijacijama i usporedbama utemeljenim na prethodnim iskustvima (Harper, 2016). Upravo iz tog razloga iskustveni sustav često se u literaturi naziva još intuitivni sustav (Harper, 2016; Hamilton i sur., 2016; Epstein, 2012) te se oba naziva smatraju ispravnima. Kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja pretpostavlja da su prethodno spomenute implicitne teorije

stvarnosti uvijek povezane s afektom, koji može biti zanemarivog do intenzivnog značaja (Epstein, 2012). Isti autor nadalje navodi da je afekt važan jer ima presudnu ulogu u ojačavanju asocijativnog učenja i motivaciji vođenoj afektom te pomaže u identifikaciji uvjerenja u implicitnim teorijama stvarnosti ljudi. Iz toga proizlazi da je kognitivno-iskustvena teorija samopoimanja emocionalna koliko i kognitivna teorija, jer bez afekta ne bi bilo asocijativnog učenja, a samim time ni iskustvenog sustava (Epstein, 2012). Osim afekta, smatra se da je iskustveni sustav usko povezan s „vibracijama“, koje se definiraju kao suptilni osjećaji kojih ljudi često nisu u potpunosti svjesni, ne zato što ne žele, već jednostavno jer ih ne pokušavaju osvijestiti (Epstein, 1998). Primjeri neugodnih vibracija su neartikulirani osjećaji uznemirenosti, napetosti, iritacije i strepnje, a ugodne vibracije odnose se na neartikulirane osjećaje zadovoljstva, smirenosti, lakoće i pozitivnog predosjećanja (Epstein, 2012). Epstein (1998) je opisao slijed reakcije osobe na emocionalno značajan događaj: iskustveni sustav automatski pretražuje slične ili povezane događaje u svojoj memoriji te emocije koje ih prate. Isti autor objašnjava da ukoliko su te emocije ugodne, kod osobe će se pojaviti misli i impulsi koji će ju motivirati da reagira na način pomoću kojeg će reproducirati te emocije. Ukoliko su te emocije neugodne, osoba će reagirati na način pomoću kojeg će izbjeći reprodukciju tih emocija (Epstein, 1998). Obzirom da se slijed ovih događaja odvija automatski, ljudi ga uglavnom nisu svjesni (Epstein, 2012). Međutim, isti autor navodi da ljudi nakon što reagiraju svjesno nastoje naći objašnjenje za svoje ponašanje pa u prihvatljivim granicama svog racionalnog sustava nastoje smisliti najpogodnije objašnjenje za vlastito ponašanje. Drugim riječima, svoje iskustveno određeno ponašanje pripisuju racionalnom uzroku. Prema kognitivno-iskustvenoj teoriji samopoimanja, takva racionalizacija je rutinska te se događa mnogo češće nego što je prepoznato, a pomaže zadržati neopažen utjecaj iskustvene obrade na racionalnu obradu informacija (Epstein, 2012). Isti autor objašnjava da se takav utjecaj iskustvene na racionalnu obradu smatra posebno važnim jer pomaže objasniti zašto unatoč svojoj izuzetnoj inteligenciji ljudi često razmišljaju iracionalno na načine koji su destruktivni za druge, pa čak i za njih same.

1.2.3. Racionalni sustav

Za razliku od iskustvenog sustava, racionalni sustav ima izrazito kratku evolucijsku povijest i karakterističan je jedino za ljudsku vrstu (Peruško, 2018). Karakterizira ga svjesna i sustavna procjena informacija predstavljenih pojedincu (takozvana „analitičko – racionalna spoznaja“), koja se često mijenja, sukladno s razvijanjem misli (Harper, 2016). Racionalni sustav je

usklađen s osobnim razumijevanjem pravila rasuđivanja, uključujući važnost i procjenu dokaza (Epstein, 2012). Nadalje, isti autor navodi da se njegovo djelovanje odvija isključivo na svjesnoj razini, verbalan je, analitički, apstraktan, zahtijeva ulaganje napora, relativno je spor, nije pod utjecajem afekta te zahtijeva upotrebu kognitivnih resursa. Hamilton i sur. (2016) slažu se da racionalni stil donošenja odluka karakterizira temeljita potraga za informacijama i sustavna evaluacija svih izbora i potencijalnih alternativa. Upravo to čini racionalni sustav sporijim od iskustvenog, jer razrađena procjena informacija ometa brzinu obrade informacija (Epstein, 2003; prema Harper, 2016). Primarni motiv racionalnog sustava je djelovanje prema principu stvarnosti i želja da se bude realan i logičan (Epstein, 2012). Sukladno tome, sposoban je dugoročno odgoditi zadovoljenje potreba i dosegnuti dugoročne ciljeve te postići visoke razine apstrakcije (Epstein, 1998). Međutim, isti autor smatra da je nedostatak tog sustava visoka neučinkovitost u odgovaranju na svakodnevne događaje te da se njegova prilagodljivost na duge staze evolucijske povijesti još treba ispitati. U tablici 1. radi bolje preglednosti usporedno su prikazane karakteristike oba sustava - iskustvenog i racionalnog.

Tablica 1. Usporedba iskustvenog i racionalnog sustava (preuzeto iz Epstein, 1998)

Iskustveni sustav	Racionalni sustav
Holistički	Analitički
Automatski, aktivira se bez uloženog napora	Namjeran, potrebno uložiti kognitivni napor
Afektivan, vođen ugodom	Logički, vođen razumom
Djeluje na principu asocijacija	Djeluje na principu logičke povezanosti
Medijator ponašanja: prošla emocionalna iskustva	Medijator ponašanja: svjesne procjene trenutnog događaja
Kodira stvarnost u obliku metafora, priča i skripta	Kodira stvarnost u obliku apstraktnih simbola, brojeva i jezika
Brza obrada informacija, orijentiranost na neposredno reagiranje	Spora obrada informacija, sposobnost odgode reakcije
Otporniji na promjene: mijenja se uslijed opetovanih iskustava ili intenzivnih emocionalnih događaja	Receptivniji na promjene: mijenja se na temelju snažnih argumenata ili novih dokaza
Usko diferenciran: visoka sposobnost generalizacije i stereotipnog razmišljanja	Skloniji diferenciranju

Manje integriran: obrada informacija specifična ovisno o kontekstu, postojanje emocionalnih kompleksa, disocijacija određenih uvjerenja od ostatka sustava	Vrlo integriran: obrada informacija ovisi o općim principima u danom kontekstu
Proživljava se pasivno i preosjetljivo: vjerovanje da smo pod kontrolom emocija	Proživljava se aktivno i svjesno: vjerovanje u kontrolu vlastitih svjesnih misli
Neupitna vjera u vlastito iskustvo i doživljaje	Zahtijeva dokaze i logično opravdanje

Pitanje koje se može pojaviti je koji je od ova dva sustava dominantan. Na prvu se može činiti da je to racionalni sustav zbog svoje kompleksnosti, sposobnosti planiranja i odgode zadovoljstva, razumijevanja uzročno – posljedičnih pojava, omogućavanja komunikacije na daljinu i kroz generacije te visoke sposobnosti apstraktnog razmišljanja (Epstein, 2012). Isti autor (str. 9) navodi da su „ove sposobnosti omogućile napretke i postignuća ljudi u znanosti, tehnologiji, matematici, medicini i umjetnosti“. Međutim, kao što je već spomenuto, iskustveni sustav omogućio je preživljavanje životinjama i ljudima te brzo i učinkovito usmjeravanje svakodnevnog ponašanja bez upotrebe kognitivnog napora (Epstein, 1998). Međutim, Norris i Epstein (2011) pronašli su dokaze koji pokazuju da je iskustveni sustav superiorniji od racionalnog na nekoliko drugih načina. Primjerice, iskustveni sustav snažnije je od racionalnog povezan s kreativnošću, empatijom, povoljnim međuljudskim odnosima, intuicijom, smislom za humor i estetskom prosudbom (Norris i Epstein, 2011). Također, Dijksterhuis (2004) i Reber (1993; sve prema Epstein, 2012) našli su da je iskustveni sustav superiorniji čak i u nekim vrstama složene obrade informacija. Sukladno tome, odgovor na pitanje koji je sustav superiorniji je da ni jedan sustav nije općenito superiorniji jer svaki ima mnogo važnih prednosti i ograničenja.

1.2.4. Interakcije između iskustvenog i racionalnog sustava

Kao što je već spomenuto, osnovna pretpostavka Kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja je da su racionalni i iskustveni sustav u međusobnoj interakciji, točnije da obrada informacija u jednom sustavu utječe na obradu informacija u drugom sustavu (Epstein, 1998). Ta interakcija može se odvijati istovremeno i uzastopno (Epstein, 2012).

Utjecaj iskustvenog sustava na racionalni sustav

Iskustveni sustav obrade informacija automatski je i brži od racionalnog sustava te je samim time u povoljnom položaju za utjecaj na racionalni sustav (Epstein, 2012). Zajonc (1980; prema Slovic, Finucane, Peters i MacGregor, 2004) je veliki zagovornik afekta pri donošenju odluka te je tvrdio da se reakcije u afektu uvijek javljaju prve, a tek naknadno dolazi do kognitivnog razmišljanja i oblikovanja prosudbi. Taj utjecaj afekta je vrlo važan jer kao što je prethodno opisano, može pomoći pri objašnjavanju zašto ljudi unatoč jedinstvenoj inteligenciji često razmišljaju i ponašaju se iracionalno, posebice kad su u pitanju međuljudski odnosi (Epstein, 2012). Denes-Raj i Epstein (1994) pretpostavljaju da iskustveni sustav ne utječe automatski samo na ponašanje, već i da automatski utječe na svjesnu ljudsku misao. Iz te pretpostavke proizlazi da ljudi mogu biti racionalni samo unutar granice svijesti i tako zamijeniti misli i ponašanja pod utjecajem iskustvenog sustava (Denes-Raj i Epstein, 1994).

Utjecaj iskustvenog sustava na racionalni nije uvijek nužno negativan, već u brojnim situacijama može biti pozitivan. Epstein (2012) je naveo niz primjera u kojima iskustveni sustav pozitivno utječe na racionalni sustav:

- asocijacije koje iskustveni sustav pruža mogu pridonijeti kreativnosti osobe koju sam racionalni sustav ne može razviti,
- iskustveni sustav može biti izvor korisnih empirijski izvedenih informacija koje se mogu inkorporirati u racionalni sustav,
- iskustveni sustav može poslužiti kao izvor strasti koja racionalnom sustavu inače nedostaje što omogućuje strastveno bavljenje intelektualnim potragama,
- upotreba sinergijskog učinka kad sustavi djeluju skladno pri rješavanju problema (primjerice upotreba metafora, narativa i konkretnih primjera apstraktnih principa).

Utjecaj racionalnog sustava na iskustveni sustav

Obrada informacija u racionalnom sustavu odvija se sporije, što taj sustav stavlja u povoljniji položaj za ispravljanje odluka koje bi se donijele putem iskustvenog sustava (Epstein, 2012). Isti autor nadalje navodi da je uobičajeno da ljudi razmišljaju o svojim neposrednim mislima i impulsima, potiskuju one koje smatraju neprikladnima i zamjenjuju ih konstruktivnijim mislima i porivima. Primjerice, u trenutku bijesa zaposlenik može pomisliti da želi svašta reći šefu, ali nakon daljnjeg razmišljanja najčešće će zaključiti da bi to bilo vrlo nerazumno te odluči

prešutiti (Epstein, 2012). U jednom istraživanju (Epstein, 1993c, 1994; sve prema Epstein, 1998), ispitanici su zatraženi da navođenjem prve tri misli koje su im pale na pamet odgovore na nekoliko provokativnih vinjeta u kojima su opisani nepovoljni ishodi. Prva misao obično je bio neprikladan emocionalan odgovor u skladu s načelima iskustvenog sustava, dok je treća češće bila razumnija i u skladu s principima racionalnog sustava. Isti autor opisao je situaciju u kojoj glavni lik doživi nesreću tijekom parkiranja automobila na mjesto koje mu je prijatelj predložio da se parkira. Kad je ispitanicima rečeno da se postave u ulogu glavnog lika, mnogima je prva misao bila da je za nesreću kriv prijatelj, ali je njihovo razmišljanje postalo racionalnije već trećom misli, kad su prihvatili vlastitu odgovornost. Slični rezultati dobiveni su i primjenom ostalih korištenih vinjeta (Epstein, 1998).

Racionalni sustav također može utjecati na iskustveni sustav tako da osoba, koristeći racionalni sustav, identificira i shvati djelovanje iskustvenog sustava te na temelju toga odluči hoće li ponašanjem izraziti njegove poticaje ili ih suzbiti (Epstein, 2012). Razumijevanje principa i djelovanja iskustvenog sustava može također koristiti racionalnom sustavu za osposobljavanje iskustvenog sustava, kako bi njegovi poticaji ubuduće bili konstruktivniji (Epstein, 1998).

Postoje i slučajevi u kojima racionalni sustav utječe na iskustveni sustav bez prethodne namjere da to učini. Primjerice, student može pokušati riješiti matematički problem koji zahtijeva izračunavanje vremena dolaska na odredište dvaju brzih automobila koji putuju s različitih polaznih točaka i pritom se podsjetiti na proživljeni sudar s gotovo smrtonosnim ishodom koji se dogodio u prebrzoj vožnji (Epstein, 2012). To prikazuje zanimljiv ciklus gdje racionalni sustav (rješavanje matematičkog problema) aktivira iskustveni sustav (sjećanje proizvodi emocionalne reakcije), koji zatim utječe na racionalni sustav tako da ometa njegovu izvedbu. Epstein (2012) objašnjava da se to događa jer je iskustveni sustav asocijativan pa svjesne misli u racionalnom sustavu mogu pokrenuti asocijacije i osjećaje u iskustvenom sustavu koji onda utječu na ponašanje.

Drugi način na koji racionalni sustav bez namjere utječe na iskustveni sustav Epstein (2012) je nazvao učinak ponovljenog reagiranja koji je u početku kontroliran racionalnim sustavom obrade informacija. Isti autor navodi da zbog kontinuiranog ponavljanja određeno ponašanje postaje sve više automatizirano ili „iskustveno“, što može biti dobro jer omogućuje to ponašanje uz minimalnu upotrebu kognitivnog napora. Međutim, nedostatak takvog utjecaja je što otežava promjenu ponašanja te može biti problematično kada su misli i ponašanje kontradiktorni ili ako

se okolnosti promijene tako da je ono što je nekada bilo adaptivno sada štetno (Epstein, 2012). U takvim okolnostima osoba je razvila lošu naviku koju je teško prekinuti. Slovic i sur. (2004) kao primjer navode pušače i njihov proces donošenja odluka o prestanku pušenja. Oni objašnjavaju da osobe u početku racionaliziraju odluku da puše cigarete tako što na to gledaju kao zabavu i očekuju da je to prolazna faza. Takvo se ponašanje s vremenom sve više ponavlja i u jednom trenutku osoba shvati da je redovan pušač. Ona uglavnom tad još uvijek smatra da će lako prestati pušiti, neovisno o količini dosad popušanih cigareta i duljini pušenja. Iako tad već može postati svjesna štetnosti pušenja, to je ponašanje za nju postalo rutinizirano i teško ga je promijeniti. Samo djelić redovnih pušača zaista uspije prestati pušiti, usprkos brojnim pokušajima (Slovic i sur., 2004).

Razumijevanje interakcija među sustavima pomaže nam bolje shvatiti moć iskustvenog i moć racionalnog sustava, a samim time i njihovu povezanost s ljudskim ponašanjem. Kao što je dosad opisano, ponašanje stručnjaka i odluke koje oni donose o počiniteljima seksualnih kaznenih djela mogu imati veliki utjecaj na živote te skupine počinitelja. Sustavi obrade informacija nerijetko su povezani sa stavovima i percepcijom osobe, koje mogu bitno promijeniti smjer donošenja odluka. Stoga je važno prepoznati i razumijeti percepciju i stavove budućih stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela (Simon, 2010).

1.3. Percepcija o počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Inozemni autori često naglašavaju kako je uloga percepcije i stavova stručnjaka važna za ishode tretmana počinitelja seksualnih kaznenih djela (Challinor i Duff, 2018; Craig, 2005; Hogue, 1993; Simon, 2010; Whitehead, 2009). Postoje i istraživanja koja su se time bavila, ali je najprije potrebno definirati stavove i percepciju te objasniti njihove međusobne razlike.

1.3.1. Razlikovanje stavova i percepcije

Stavovi se mogu definirati na razne načine. Eagly i Chaiken (1993; prema Challinor i Duff, 2018) definirali su stavove kao psihološke sklonosti koje se izražavaju ocjenjivanjem objekta stava s određenim stupnjem sviđanja ili ne sviđanja. Po definiciji Brecklera i Manisa (1984; prema Biteus i Tuiskunen, 2017) stavovi su odgovor na podražaj koji je pokretač reakcije ili odgovor na objekt stava. Drugim riječima, oni nam pomažu definirati kako vidimo situaciju i kako se ponašamo prema toj situaciji (Pickens, 2005). Stavovi se sastoje se od tri komponente:

1) kognitivne – stereotipi/uvjerenja/mišljenja koja ljudi imaju o objektu stava; 2) afektivne – emocionalni odgovor na objekt stava; 3) bihevioralne – ponašanja prema objektu stava (Breckler, 1984; prema Harper, Hogue i Bartels, 2017). Kako bi se bolje razumjeli stavovi koje osoba ima, Hogue (2015; prema Challinor i Duff, 2018) navodi da se pri istraživanju stavova u obzir trebaju uzeti sve tri komponente stava. Međutim, Harper i sur. (2017) navode da neka postojeća istraživanja stavova prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela zapravo ispituju percepciju.

Percepcija je konceptualno slična stereotipnim pogledima i prvenstveno se sastoji od interpretacija izvedenih na temelju znanja o određenoj temi ili entitetu (Jussim, 2012; prema Challinor i Duff, 2018). Lindsay i Norman (1977; prema Pickens, 2005, str. 52) definirali su percepciju kao „proces kojim organizmi interpretiraju i organiziraju dojmove kako bi stvorili smislenu sliku o svijetu“. Drugim riječima, osoba interpretira situacije ili podražaje na temelju vlastitih prethodnih iskustava i znanja u nešto njoj smisljeno. Pickens (2005, str. 56) smatra da su „ljudi selektivni u onome što opažaju i nastoje filtrirati informacije na temelju svog kapaciteta za usvajanje novih podataka te unaprijed stvorenim mislima“. Međutim, isti autor dodaje kako ono što pojedinac tumači ili percipira može biti vrlo različito od objektivne stvarnosti. Pickens (2005) također spominje pojam socijalna percepcija te ga definira kao način na koji osoba percipira ostale ljude i način na koji ostali percipiraju pojedinca. Koristeći različite metode, istraživači su utvrdili da kada osoba opaža člana društvene skupine, primjerice osobu starije dobne skupine, informacije o toj skupini se odmah aktiviraju, uključujući stavove, primjere (kao što je sjećanje na člana te skupine) i socijalne stereotipe (kao primjerice mišljenje da su starije osobe spore i zaboravne) (Ferguson i Bargh, 2004). Pickens (2005) je naveo i opisao načine na koje se socijalna percepcija ostvaruje:

- Halo efekt – stvaranje općeg dojma pojedinca o drugoj osobi na temelju jedne njegove karakteristike, primjerice izgleda, društvenosti ili inteligencije.
- Efekt kontrasta – procjenjivanje karakteristika neke osobe na temelju usporedbe s drugima s istim karakteristikama koje su jače ili slabije izražene.
- Projekcija – opažanje drugih na načine koji zapravo odražavaju vlastite stavove i uvjerenja.
- Stereotipiziranje – prosuđivanje osobe na temelju skupine generaliziranih osobina ili karakteristika o grupi kojoj ta osoba pripada.
- Pigmalion efekt – mijenjanje ponašanja osobe tako da bude u skladu s percepcijom opažača, bez obzira na to je li ta percepcija pozitivna ili negativna.

- Upravljanje dojmovima – uključuje što radimo i govorimo te na koji način kako bi utjecali na tuđu percepciju o nama.

Ispitivanjem stavova u skladu s Brecklerovom (1984; prema Harper i sur., 2017) konceptualizacijom, moguće je procijeniti afektivnu komponentu i bolje shvatiti na koji se način oblikuje percepcija, a potom kroz procjenu ponašanja dalje istraživati potencijalne učinke percepcije. Iz tog razloga, većina istraživanja koja će biti prikazana u nastavku bavila se ispitivanjem stavova stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela.

1.3.2. Uloga percepcije i stavova na tretman počinitelja seksualnih kaznenih djela

Percepcija i stavovi usko su povezani s ponašanjem osobe te mogu odrediti spremnost stručnjaka za rad s populacijom počinitelja seksualnih kaznenih djela (Johnson, Hughes, i Ireland, 2007; prema Whitehead, 2009). Međutim, sama spremnost za rad nije dovoljna za uspješne ishode tretmana. Mnogi autori (Challinor i Duff, 2018; Craig, 2005; Hogue, 1993; Simon, 2010; Whitehead, 2009) navode da su za uspješan tretman nužni pozitivni stavovi stručnjaka prema počiniteljima jer oni utječu na počiniteljevu responzivnost na promjenu. Sukladno tome, važna je procijena stavova stručnjaka kako bi se dobilo objašnjenje za (ne)uspješnost tretmana. S time se slažu i Nelson i sur. (2002; prema Jones, 2013) koji smatraju da ukoliko stručnjaci ne znaju što utječe na njihovu percepciju, počinitelje bi mogli percipirati kao kriminalce koje je potrebno kazniti, umjesto da ih percipiraju kao klijente kojima je potreban tretman.

U ovom radu termin stručnjak odnosi se na stručnjake pomažućih profesija u užem smislu. Pomažućim profesijama u širem smislu smatramo one primijenjene discipline koje su usmjerene na pomaganje drugim ljudima u rješavanju njihovih životnih problema, a zajednička karakteristika im je kontakt „pomagača“ i klijenta, odnosno osobe s problemom (Ajduković i Ajduković, 1996; prema Huić, Ricijaš i Branica, 2010). Termin „pomagači“ odnosi se na socijalne radnike, psihologe, pravnike, zdravstvene radnike i socijalne pedagoge, ali i sve druge osobe koje žele pomoći drugima u potrebi (Ajduković i Ajduković, 1996; prema Amidžić, 2019). Za ovaj rad bitne su tri pomažuće profesije – socijalni rad, socijalna pedagogija i psihologija. Sve tri profesije bave se pružanjem pomoći i podrške pojedincu, obiteljima i grupama te se zapošljavaju u obrazovnim institucijama, institucijama socijalne skrbi i pravosuđa, zdravstvu, gospodarstvu, policiji, vojsci, državnoj upravi, nevladinom sektoru i

slično (Huić, Ricijaš i Branica, 2010). Sukladno tome, socijalni pedagozi, socijalni radnici i psiholozi osposobljavaju se za rad s brojnim skupinama korisnika, među koje spadaju i počinitelji seksualnih kaznenih djela.

Marshall (2005, prema Challinor i Duff, 2018) je ukazao na postojanje dokaza da rehabilitacija počinitelja može biti uspješna samo ukoliko počinitelj percipira stručnjaka podržavajućim, što uključuje neosuđujuće stavove, toplinu, empatiju i podršku. To potvrđuje istraživanje Blagdena i sur. (2014; prema Harper i sur., 2017), koji su utvrdili da postoji povezanost između pozitivnih stavova stručnjaka prema počiniteljima seksualnih delikata i uvjerenja stručnjaka da počinitelji imaju potencijala prestati s činjenjem kaznenih djela. Whitehead (2009) također navodi da stručnjaci koji drže negativne stavove o počiniteljima seksualnih kaznenih djela ne mogu učinkovito raditi s tom populacijom. Istraživanje Proevea i Howellsa (2006; prema Whitehead, 2009, str. 3) pokazalo je da „stručnjakovo viđenje počinitelja kao osobe koja se kaje zbog svojih djela izravno utječe na daljnja predviđanja o responzivnosti na tretman, rehabilitaciji i recidivizmu“.

Beech i Hamilton-Giachritsis (2005; prema Harper i sur., 2017) su ispitivali terapijsku klimu u 12 tretmanskim grupa seksualnih prijestupnika u Ujedinjenom Kraljevstvu te su utvrdili da je interpersonalna komunikacija u grupi bila bolja ukoliko su članovi grupe vjerovali da je terapeut podržavajuć. Uz bolju komunikaciju bila je povezana i povećana grupna kohezija, a potom su mjerena antisocijalna uvjerenja kod članova grupa (Harper i sur., 2017). Antisocijalna uvjerenja su se smanjila što je upućivalo na učinkovitost tretmana te je u skladu s pretpostavkom da podrška stručnjaka u radu s počiniteljima seksualnih kaznenih djela može imati indirektan pozitivan utjecaj na ishode tretmana (Harper i sur., 2017).

1.3.3. Dodatni treninzi i edukacije za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Brojni autori navode da su dodatne edukacije i treninzi ključni za uspješnu provedbu programa tretmana počinitelja seksualnih kaznenih djela, a tek se odnedavno evaluira njihov utjecaj (Hogue, 1993, 1995; Taylor, Keddie i Lee, 2003; Weekes, Pelletier i Beaudette 1995; sve prema Craig, 2005). Mnoga inozemna istraživanja ispitivala su utjecaj takvih treninga i edukacija na stavove i percepcije stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela.

Lea, Auburn i Kibblewhite (1999; prema Craig, 2005) su proveli polustrukturirane intervju s 23 stručnjaka i paraprofesionalaca koji rade sa seksualnim prijestupnicima kako bi ispitali percepcije i iskustva u radu s ovom grupom klijenata. Otkrili su da stručnjaci koji su prošli dodatni trening izražavaju drukčije stavove od onih koji nisu prolazili dodatne treninge ili edukacije. Osim toga, pronašli su razlike između onih koji bili direktno uključeni u rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u usporedbi s onima s indirektnim kontaktom, primjerice stručnjacima koji su zaduženi za kreiranje programa tretmana ali ne i za provedbu (Craig, 2005).

U svome istraživanju, Hogue (1995; prema Willis, Levenson i Ward, 2010) je primijenio The Attitude Toward Sexual Offenders scale (u nastavku: ATS) prije i poslije treninga kojeg su prošli zaposlenici britanskih zatvora, a u uzorak je uključio zatvorske službenike, probacijske službenike i psihologe. Trotjedni program treninga uključivao je teoretske i praktične komponente, a cilj mu je bio priprema osoblja u penalnom sustavu za provođenje strukturirane grupe tretmana počinitelja seksualnih kaznenih djela (Willis i sur., 2010). Isti autori navode kako su sudionici nakon treninga postizali više rezultate na skali stavova, što znači pozitivnije stavove prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Navedeni rezultati ukazuju na učinkovitost provedenih treninga. Simon i Arnaut (2011; prema Harper i sur., 2017) također su istraživali razlike u ATS-u na uzorku licenciranih forenzičkih stručnjaka koji su prošli dodatne edukacije za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Edukacije nisu bile namijenjene promjeni stavova, no ipak su pronađene razlike na skali stavova nakon različitih duljina edukacija stručnjaka (Harper i sur., 2017). Isti autori navode da su stručnjaci koji su prošli kroz 30 ili više sati edukacije izrazili znatno pozitivnije stavove prema toj skupini od sudionika koji su prošli manje sati edukacije ili ukoliko nisu prolazili kroz edukaciju. „Ovi rezultati također ukazuju na potencijalnu učinkovitost proširenih i intenzivnih edukacija u poboljšanju stavova među stručnjacima, s posebnim fokusom na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela“ (Harper i sur., 2017, str. 23).

Nadalje, Taylor i sur. (2003; prema Willis i sur., 2010) mjerili su učinkovitost edukacije za medicinske sestre i socijalne radnike koji rade sa seksualnim prijestupnicima s poteškoćama u učenju primjenom Sex Offender Knowledge and Attitudes Questionnaire (SOKAQ) prije i nakon edukacije, koji je osmišljen posebno za tu svrhu. Edukacija je uključivala teme o seksualnosti, poteškoćama u učenju, motivaciji počinitelja te o procjeni i tretmanu počinitelja seksualnih kaznenih djela (Willis i sur., 2010). Rezultati su pokazali značajno poboljšanje

znanja i stavova sudionika prema seksualnim prijestupnicima nakon edukacije, a sudionici s manje iskustva u radu sa seksualnim prijestupnicima imali su bolje znanje i pozitivnije stavove prema seksualnim prijestupnicima po završetku edukacije od sudionika s više iskustva u radu (Taylor i sur., 2003; prema Craig, 2005). Ti rezultati ukazuju da „dodatne edukacije stručnjaka za rad sa seksualnim prijestupnicima mogu biti učinkovite u poboljšanju stavova te poboljšanju samopouzdanja i znanja paraprofesionalaca koji rade s ovom grupom počinitelja“ (Craig, 2005, str. 200). Isti autor nadodaje da su samopouzdanje i pozitivni stavovi stručnjaka prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela povezani sa željom stručnjaka za rad te s učinkovitošću tretmana počinitelja.

Neka istraživanja dobila su ponešto drukčije rezultate. Istraživanja Nelsona i sur. (2002; prema Challinor i Duff, 2018) i Craiga (2005) ispitala su imaju li dodatne edukacije za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela utjecaj na ponašanje stručnjaka koji rade s tom populacijom. Craig (2005) je pronašao kako dodatne edukacije povećavaju samopouzdanje stručnjaka za rad s muškim počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Međutim, Challinor i Duff (2018) navode da povećano samopouzdanje ne mora nužno utjecati na stavove i kvalitetu provedenog tretmana. Nelson i sur. (2002; prema Challinor i Duff, 2018) nisu pronašli statistički značajnu povezanost između dodatnih edukacija i ponašanja ili stavova stručnjaka. Zbog nedosljednih rezultata istraživanja, ne možemo govoriti o potpunoj učinkovitosti takvih edukacija i treninga. Briggs (1994; prema Challinor i Duff, 2018, str. 106) navodi da bi takve edukacije trebale biti sveobuhvatne i „uključivati informacije o prirodi seksualnog prijestupa, teorijska i kontekstualna pitanja o radu sa seksualnim prijestupnicima, svijest o metodama upravljanja poricanjem i minimiziranjem te prevenciji recidiva i recidivizmu“.

U Hrvatskoj se tretman počinitelja seksualnih kaznenih djela radi primarno u kaznionicama i zatvorima, ovisno o veličini ustanove, specifičnostima zatvorenika kao i njihovoj kategorizaciji – jesu li u pritvoru, prekršajno kažnjeni ili zatvorski kažnjeni (Morić, 2017). Međutim, „održavanje i unapređivanje rezultata nije moguće bez nastavka tretmana u zajednici, u čemu veliku ulogu ima probacijski sustav i njegovi službenici“ (Mužinić, 2008, Mužinić, Morić, 2010, Babić, 2010; sve prema Mužinić i Vukota, 2010, str. 620). Iste autorice navode da je cilj tretmana počinitelja seksualnih kaznenih djela smanjenje recidivizma, kontrola impulzivnosti i nagona, prevencija relapsa te postizanje kontrole nad neprihvatljivim seksualnim ponašanjem. Morić (2017) navodi da se u hrvatskim kaznionicama i zatvorima provodi program „Prevencija recidivizma i kontrola i kontrola impulzivnog ponašanja“ (u daljnjem tekstu PRIKIP), posebni

program tretmana za počinitelje kaznenih djela protiv spolne slobode (glava XVI., KZ, NN 61/15), spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (glava XVII., KZ 61/15) i rodoskrvuća (glava XVIII., NN 61/15). Program se bazira na psihoterapijskim i psihosocijalnim intervencijama, a dominantno korištene metode su kognitivno – bihevioralna terapija i psihoedukacija (Morić, 2017). Kako bi bili u mogućnosti provoditi ovaj posebni program tretmana, stručnjaci trebaju prethodno završiti edukaciju za provođenje PRIKIPA.

Ne postoje istraživanja u Hrvatskoj kojima se ispitivao utjecaj završene edukacije za provođenje PRIKIP-a na percepciju stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela, a ni istraživanja koja su ispitivala utjecaj percepcije stručnjaka na njihovu spremnost na rad te posredno na ishode tretmana počinitelja. Kao što je vidljivo iz opisanih inozemnih istraživanja, nužno je istraživati percepciju i stavove stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela jer su oni bitni čimbenici koji mogu utjecati na donošenje odluka stručnjaka.

1.4. Provedeno istraživanje

Kako bi se omogućilo postizanje pozitivnih ishoda tretmana počinitelja seksualnih kaznenih djela, važno je najprije razumjeti čimbenike koji utječu na spremnost stručnjaka za rad s tom skupinom počinitelja, pri čemu vrijedan teorijski okvir pruža Kognitivno – iskustvena teorija samopoimanja (Epstein, 1998). Kognitivno – iskustvena teorija samopoimanja pretpostavlja da ljudi raspolažu s dva sustava obrade informacija, iskustvenim i racionalnim, koji utječu na ponašanje i donošenje odluka. U kontekstu racionalnog sustava donošenja odluka, ovaj rad će se baviti percepcijom budućih stručnjaka o počiniteljima seksualnih kaznenih djela i procjeni vlastite kompetentnosti za rad s navedenom populacijom. S druge strane, kada je riječ o iskustvenom sustavu, bavit ćemo se efektom emocija vezanih za počinitelje seksualnih kaznenih djela, kao i prethodnim iskustvom žrtve. Smatra se kako emocije mogu utjecati na cjelokupno čovjekovo funkcioniranje, ovisno o tome jesu li doživljene emocije ugodne ili neugodne (Kosorčić, 2020), stoga će se istražiti koje se emocije pretežito javljaju kod budućih stručnjaka pri pomisli na počinitelje seksualnih delikata. Od prethodnih iskustava, u ovom su nam kontekstu važna direktna seksualna viktimizacija te indirektna, koja se odnosi na poznavanje žrtve seksualnog nasilja. Neka inozemna istraživanja (Katz-Schiavone i sur., 2008; Sahlstrom i Jeglic, 2008; Willis i sur., 2013; prema Harper i sur., 2017) ispitivala su vezu između seksualne viktimizacije i stavova prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela, međutim nisu pronašli značajne razlike u stavovima između ljudi koji su bili seksualno

viktimizirani ili su poznavali žrtvu te onih koji nisu bili viktimizirani i nisu poznavali ni jednu žrtvu seksualnog nasilja.

Kao što je navedeno, pred studentima pomažućih profesija stoji zadatak odabira posla i mogućnost zaposlenja s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Smanjenje recidiva i uspješnost reintegracije u zajednicu ovisi i o stručnjacima, pa tako može ovisiti o njihovoj percepciji, kompetentnosti, emocijama i životnim iskustvima. Stoga se ovim diplomskim radom žele utvrditi prediktori spremnosti na rad budućih stručnjaka pomažućih profesija s počiniteljima seksualnih kaznenih djela kako bi se otkrile potencijalne „kočnice“ te ponudili prijedlozi za njihovo uklanjanje. Navedeno će se istražiti u okviru Kognitivno – iskustvene teorije samopoimanja.

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je utvrditi čimbenike spremnosti na rad budućih stručnjaka pomažućih profesija s počiniteljima seksualnih delikata u okviru Kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja (Epstein, 1998). Iz navedenog cilja proizlaze sljedeći problemi i hipoteze istraživanja:

P1: Ispitati značajnost razlika u sklonosti intuitivnom i racionalnom stilu donošenja odluka.

H1: Pretpostavljamo kako će studenti tri pomagačka zanimanja biti skloniji racionalnom stilu donošenja odluka u odnosu na intuitivni stil.

P2: Istražiti povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela s percepcijom počinitelja seksualnih kaznenih djela i samoprocjenom kompetentnosti za rad s istima.

H2: Pretpostavljamo da će studenti s nižom razinom spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ujedno više smatrati da počinitelji seksualnih delikata zaslužuju višu kaznu, odnosno da je kod njih rehabilitacija u manjoj mjeri moguća, imati više stereotipnih razmišljanja o toj skupini počinitelja i percipirati višu razinu rizika kod njih.

H3: Očekujemo kako će spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela biti pozitivno povezana sa samoprocjenom kompetentnosti za rad s tom skupinom počinitelja.

P3: Ispitati povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i izraženosti emocija koje se kod sudionika javljaju vezano za počinitelje seksualnih kaznenih djela.

H4: Pretpostavljamo kako će manja spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela biti povezana s izraženijim javljanjem neugodnih emocijama kod sudionika pri razmišljanju o počiniteljima seksualnih kaznenih djela.

P4: Ispitati razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome jesu li studenti bili žrtve seksualnog nasilja.

H5: Sudionici koji su bili žrtve seksualnog nasilja bit će u manjoj mjeri spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u odnosu na one sudionike koji nisu bili žrtve seksualnog nasilja.

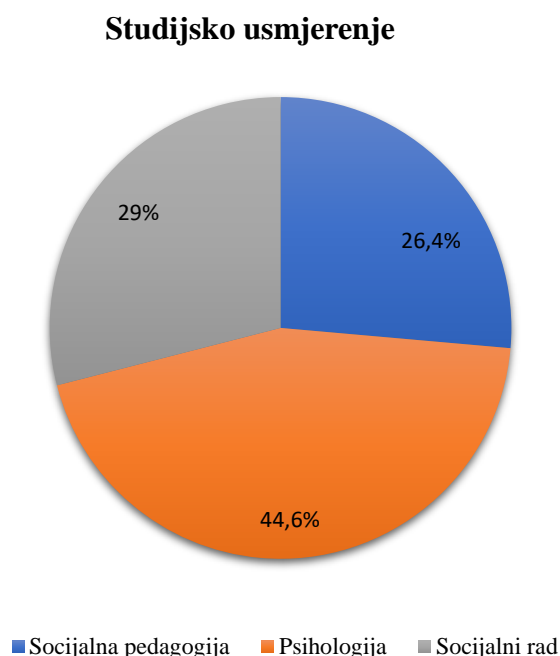
P5: Ispitati razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome poznaju li žrtvu seksualnog nasilja.

H6: Pretpostavljamo kako će sudionici koji poznaju žrtve seksualnog nasilja biti manje spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u odnosu na studente koje ne poznaju niti jednu žrtvu seksualnog nasilja.

3. METODOLOGIJA

3.1. Uzorak

U istraživanju je ukupno sudjelovalo 194 studenata diplomskih studija socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije te završnih godina integriranog studija psihologije iz cijele Hrvatske. Međutim, 1 sudionik izbačen je iz analiza jer je naveo dob koja je bila niža od moguće dobi obzirom na kriterije uključivanja na diplomski studij. Sukladno tome, u analize je uključeno ukupno 193 sudionika. Distribucija sudionika istraživanja obzirom na studijsko usmjerenje prikazana je na grafu 1.

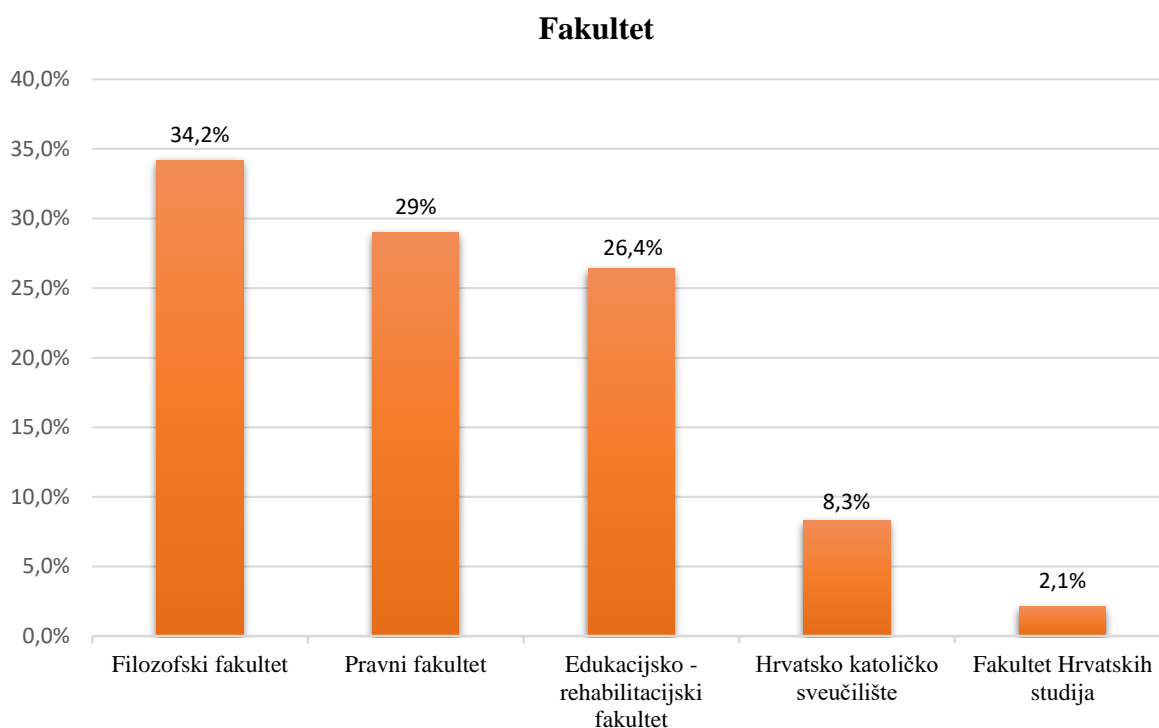
Graf 1. Grafički prikaz sudionika obzirom na studijsko usmjerenje

Od ukupnog uzorka ($N=193$), 180 sudionika je ženskog spola (93,3%), 13 sudionika je muškog spola (6,7%). Veća zastupljenost osoba ženskog spola u istraživanju nasuprot ostalih kategorija spola ne iznenađuje obzirom da je za studijska usmjerenja uključena u istraživanje karakteristična većinska zastupljenost osoba ženskog spola.

Prosječna dob sudionika istraživanja iznosi $M=23,52$ godina ($SD=1,575$). Minimalna dob sudionika istraživanja iznosi 21 godina, a maksimalna dob 32 godine.

Od Sveučilišta zastupljenih u uzorku, najviše je sudionika sa Sveučilišta u Zagrebu, točnije 145 (75,1%), zatim 19 sudionika sa Sveučilišta u Rijeci (9,8%), pa 14 sudionika sa Hrvatskog katoličkog Sveučilišta (7,3%), 8 je sudionika sa Sveučilišta u Zadru (4,1%) te naposljetku 7 sudionika sa Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku (3,6%).

U odnosu na fakultet, najveći udio sudionika pohađa Filozofski fakultet, nakon kojeg slijede studenti Pravnog fakulteta, zatim studenti Edukacijsko – rehabilitacijskog fakulteta, pa oni koji pohađaju Hrvatsko katoličko sveučilište te je najmanje sudionika s Fakulteta Hrvatskih studija. Distribucija sudionika istraživanja obzirom na fakultet prikazana je na grafu 2.

Graf 2. Grafički prikaz sudionika obzirom na fakultet

Što se tiče godine studiranja, 102 sudionika u uzorku pohađa 1. godinu diplomskog studija ili 4. godinu integriranog studija (52,3%), a 92 sudionika pohađa 2. godinu diplomskog studija ili 5. godinu integriranog studija (47,7%).

3.2. Mjerni instrumenti

Kako bismo odgovorili na postavljene probleme u ovom istraživanju, na uzorku studenata pomažućih zanimanja primijenjeni su sljedeći mjerni instrumenti:

Upitnik spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Ovaj upitnik konstruiran je za potrebe ovog istraživanja, a sastoji se od 5 čestica kojima se ispituje spremnost i želja sudionika na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela po završetku njihovog fakultetskog obrazovanja. Sudionici su zamoljeni da navedu stupanj slaganja s ponuđenim tvrdnjama, a odgovori su bilježeni na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva gdje 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Provjerena je faktorska struktura ovog mjernog instrumenta i rezultati faktorske analize su potvrdili kako su sve čestice zasićene jednim faktorom koji objašnjava 71,84% zajedničke varijance čestica. Zasićenja pojedinih čestica značajnim faktorom prikazana su u tablici 1.

Tablica 1. Faktorska zasićenja čestica Skale spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela (N=193)

	Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela
Kada bih po završetku studija imao/la mogućnost zaposliti se na radnom mjestu na kojem bih trebao/la raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, radno mjesto bih prihvatio/la.	,909
Ne bih imao/la ništa protiv da se na svom budućem radnom mjestu redovito susrećem s počiniteljima seksualnih kaznenih djela.	,854
Radije bih bio/bila nezaposlen/na nego prihvatio/la radno mjesto na kojem bih radio/la s počiniteljima seksualnih kaznenih djela.	-,830
Nikada ne bih mogao/la raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela.	-,823
U budućnosti bih želio/željela raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela.	,820

Ukupni rezultat na upitniku računa se kao zbroj odgovora na svim česticama. Viši rezultat na trećoj i četvrtoj čestici ukazuju na manju spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela te je prije računanja ukupnog rezultata potrebno transformirati rezultate na tim česticama kako bi viši rezultat ukazivao na višu spremnost na rad s tom skupinom počinitelja. Unutarnja konzistencija upitnika tipa Cronbach alpha iznosi $\alpha=0,901$, što ukazuje na vrlo visoku pouzdanost.

Skala racionalnog i intuitivnog stila donošenja odluka (Rational and Intuitive Decision Style Scale; Hamilton, Shih i Mohammed, 2016)

Skala se sastoji od ukupno 10 čestica koje čine dvije subskale, od kojih jedna mjeri sklonost intuitivnom stilu donošenja odluka, a druga sklonost racionalnom stilu donošenja odluka. Svaka subskala sastoji se od 5 čestica. Primjer čestice na subskali koja mjeri intuitivni stil donošenja odluka glasi: „Pri donošenju odluka oslanjam se na svoje početne dojmove“, a primjer čestice na subskali racionalnog stila glasi: „Pri donošenju odluka odvojim vremena za promišljanje o prednostima/nedostacima ili rizicima/koristima situacije“. Sudionici su zamoljeni da odrede stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama, a odgovore daju na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva, pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Ukupni rezultat na subskalama računa se kao zbroj odgovora. Viši rezultati na subskali intuitivnog stila upućuju na veću sklonost sudionika za donošenje odluka oslanjajući se na vlastitu intuiciju. Viši rezultati na subskali racionalnog stila upućuju na sklonost sudionika za učestalijim korištenjem racionalnih tehnika pri donošenju odluka, poput razmišljanja o alternativnim rješenjima i istraživanja činjenica. Cronbach alfa koeficijent za subskalnu intuitivnog stila donošenja odluka iznosi $\alpha=0,844$, a za subskalnu racionalnog stila $\alpha=0,865$, što upućuje na visoku pouzdanost obje subskale.

Skala percepcije počinitelja seksualnih kaznenih djela (The Perceptions of Sex Offenders Scale; Harper i Hogue, 2014)

Skala se sastoji od 20 čestica raspoređenih u tri dimenzije – sankcioniranje i rehabilitacija, stereotipna razmišljanja i percepcija rizika. Dimenzija sankcioniranje i rehabilitacija uključuje 10 čestica koje mjere percepciju sudionika o tome na koji način i u kojoj mjeri je potrebno sankcionirati počinitelje seksualnih kaznenih djela te prosudbe o učinkovitosti rehabilitacije. Uključuje tvrdnje poput „Uz podršku i terapiju, osoba koja je počinila neko seksualno kazneno djelo može naučiti kako promijeniti svoje ponašanje“. Dimenzija stereotipna razmišljanja obuhvaća 5 čestica kojima se mjeri posjeduju li sudionici istraživanja stereotipna razmišljanja o počiniteljima seksualnih kaznenih djela te ukoliko da, u kojoj su mjeri ona izražena. Obuhvaća tvrdnje poput „Većina počinitelja seksualnih kaznenih djela su neoženjeni muškarci“. Percepcija rizika putem 5 čestica ispituje u kojoj mjeri sudionici počinitelje seksualnih kaznenih djela smatraju opasnima i rizičnima za društvo i zajednicu. U tu dimenziju spadaju tvrdnje kao što je „Nekim počiniteljima seksualnih kaznenih djela trebalo bi se dozvoliti da rade u školama“. Odgovori se bilježe pomoću Likertove ljestvice od 1 do 6, pri čemu 1 znači „izrazito

se ne slažem“, a 6 „izrazito se slažem“. Ukupni rezultat na upitniku računa se kao zbroj odgovora na svim česticama. Viši ukupni rezultati na skali upućuju na negativnu percepciju počinitelja seksualnih kaznenih djela i zalaganje za kažnjavajući pristup. Cronbach alfa koeficijent za subskalu sankcioniranja i rehabilitacije u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0,893$, za subskalu stereotipna razmišljanja $\alpha=0,804$, a za subskalu percepcija rizika $\alpha=0,529$, čime se potvrđuje visoka pouzdanost skale.

Skala samokompetentnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela

Za potrebe mjerenja samokompetentnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u ovom istraživanju primijenjena je Skala samokompetentnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela koja je konstruirana modifikacijom Skale percipirane kompetentnosti za psihosocijalni rad (Huić, Ricijaš, Branica, 2010). Skala percipirane kompetentnosti za psihosocijalni rad sastoji se od 28 čestice koje su raspoređene u 4 dimenzije: tretmanski rad s korisnicima, empatija i uspostavljanje odnosa, rad s grupama i mladima i primjena teorijskih znanja u praksi/procjena korisnika. Tretmanski rad s korisnicima obuhvaća planiranje i izradu tretmanskih aktivnosti te njihovo provođenje, a čestice opisuju konkretne aktivnosti poput promjene nefunkcionalnog ponašanja i učenja novih vještina. Dimenzija empatija i uspostavljanje odnosa temelji se na empatiji te istražuje koliko sudionici smatraju da mogu uspostaviti empatičan odnos s korisnicima. Primjer jedne takve čestice je „Koliko ste sigurni da uspješno možete empatično pristupiti korisnicima?“. Rad s grupama i mladima opisuju čestice koje se odnose na organizaciju različitih aktivnosti za korisnike, a uključuje pitanja poput „Koliko ste sigurni da uspješno možete osmisliti grupne radionice?“. Dimenzija primjena teorijskih znanja/procjena korisnika ispituje koliko sudionici smatraju da mogu primijeniti znanja i vještine stečene tijekom studiranja na konkretan rad u praksi. Primjer čestice uključene u tu dimenziju je „Koliko ste sigurni da uspješno možete procijeniti ponašajna obilježja pojedinaca?“. Zadatak sudionika je da za svaku tvrdnju, na skali od 1 („uopće nisam siguran“) do 5 („u potpunosti sam siguran“), procijene koliko su sigurni da uspješno mogu provoditi pojedine aktivnosti opisane tvrdnjama. Ukupni rezultat na upitniku računa se kao zbroj odgovora na svim česticama, a viši rezultat ukazuje na percepciju veće kompetentnosti studenata.

Skala percipirane kompetentnosti za psihosocijalni rad modificirana je na način da su zadržane samo one čestice koje se mogu odnositi na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Izbačene su čestice koje se odnose izričito na korisnike mlađe dobi, poput „Koliko ste sigurni

da uspješno možete raditi na promjeni ponašanja djece?“, „Koliko ste sigurni da uspješno možete organizirati slobodno vrijeme i slobodne aktivnosti za djecu i mlade?“, „Koliko ste sigurni da uspješno možete savjetovati roditelje o odgojnim postupcima?“ i slične. Osim toga, izbačene su čestice vezane uz prevenciju, kao što je „Koliko ste sigurni da uspješno možete osmišljavati, organizirati i provoditi preventivne programe rizičnog ponašanja?“. Nadalje, preimenovan je objekt pitanja, pa je umjesto „korisnik“ navedeno „počinitelj seksualnog kaznenog djela“. Konačna verzija Skale samokompetentnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela sastoji se od 12 čestica, a zadatak sudionika bio je procijeniti koliko smatraju da mogu u radu s počiniteljima seksualnih kaznenih djela biti empatični, provoditi tretmanski rad, uspostaviti kvalitetan pomažući odnos te koliko uspješno mogu procijeniti njihova obilježja. Odgovori su zabilježeni na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Ukupni rezultat računa se kao zbroj odgovora na svim česticama, a viši rezultat ukazuje na percepciju veće kompetentnosti studenata u kontekstu rada s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Visoka pouzdanost ove skale u istraživanju potvrđena je Cronbach alfa koeficijentom koji iznosi $\alpha=0,938$.

Emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela

Ispitanicima je navedeno 17 emocija od kojih su neke neugodne, a neke ugodne te se od njih tražilo da navedu u kojoj mjeri im se pojedine emocije javljaju pri pomisli na počinitelje seksualnih delikata. Navedene emocije su: ljutnja, zbunjenost, zabrinutost, gnušanje, žaljenje, nemoć, odvažnost, tjeskoba, bijes, odlučnost, užasnutost, nada, strah, entuzijizam, razočaranje, naklonost i samilost. Faktorskom analizom svih emocija pokazalo se da se 6 emocija međusobno grupira u 1 faktor, kojeg smo nazvali neugodne emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela. U faktor spadaju sljedeće emocije: bijes, užasnutost, ljutnja, strah, gnušanje i razočaranje. Kada je faktorska analiza provedena na navedenih 6 emocija, rezultati su pokazali kako samo jedan faktor ima karakteristični korijen veći od 1 te kako taj faktor objašnjava 57,73% zajedničke varijance. Faktorska zasićenja emocija ovim faktorom prikazane su u tablici 2.

Tablica 2. Faktorska zasićenja čestica emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela (N=193)

	Neugodne emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela
Užasnutost	,834
Bijes	,820
Ljutnja	,810
Gnušanje	,778
Razočaranje	,694
Strah	,595

Sudionici su prezentirane emocije, a njihov zadatak je bio da na skali od 3 stupnja, pri čemu 1 znači „uopće ne osjećam“, a 3 „osjećam intenzivno“ za svaku emociju označe koliko ju osjećaju pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela. Viši stupanj odgovora označava veći intenzitet osjećanja pojedine emocije. Procjene za neugodne emocije koje spadaju u isti faktor, zbrojili smo u ukupni rezultat koji predstavlja mjeru prisutnosti neugodnih emocija pri pomisli na navedenu skupinu počinitelja kaznenih djela.

Uz navedene skale, sudionicima su također postavljena 2 pitanja o iskustvu seksualnog nasilja. Prvo pitanje odnosi se na to poznaju li sudionici barem jednu žrtvu seksualnog nasilja, a ponuđeni odgovori su „da“ i „ne“. Drugo pitanje ispituje jesu li sudionici sami bili žrtva seksualnog nasilja te su mogući odgovori također „da“ i „ne“.

Osim toga, istraživanjem su prikupljeni podaci o spolu, dobi, Sveučilištu i fakultetu koji sudionici pohađaju, studijskom usmjerenju i godini studija.

3.3. Postupak

Podaci su prikupljeni online putem. Upitnik se proslijedio se putem poveznice na istraživanje koja je poslana na dostupne zajedničke e-mail adresa studenata koji su bili ciljani sudionici, odnosno socijalnim pedagogima, psiholozima i socijalnim radnicima te su zamoljeni da prosljede poveznicu kolegama koji odgovaraju kriterijima za uključivanje u istraživanje (studenti diplomskih studija socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije te završnih

godina integriranog studija psihologije). Osim toga, poveznica je podijeljena na društvenim mrežama gdje je vidljiva velikome broju potencijalnih sudionika. U uputi je sudionicima naglašeno kome je istraživanje namijenjeno te su zamoljeni da ne ispunjavaju ukoliko ne spadaju u navedenu skupinu. Također je navedeno da je sudjelovanje anonimno i dobrovoljno te da su sudionici slobodni odustati od ispunjavanja u bilo kojem trenutku. Ukratko su informirani o svrsi istraživanja i navedeno je okvirno vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika, koje iznosi 10 minuta. Osim toga, sudionicima je naznačeno na koji način će se podaci koristiti i prikazivati . Podaci su prikupljeni tijekom veljače i ožujka 2021. godine.

3.4. Metode obrade podataka

U procesu obrade podataka koristile su se metode deskriptivne statistike (median, interkvartilni raspon, frekvencije odgovora), Pearsonov koeficijent korelacije te faktorska analiza. S obzirom da distribucije rezultata odstupaju značajno od normalne distribucije, razlike su testirane neparametrijskim testovima (Man-Whitney test, Kruskal-Wallisov test i Wilcoxonov rang test).

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Deskriptivna statistika za kostrukte uključene u istraživanje

Prije provjere postavljenih hipoteza, proveden je Kolmogorov Smirnovljev test kako bismo provjerili odstupaju li značajno distribucije konstrukata uključenih u istraživanje od normalne distribucije. Kako je vidljivo iz rezultata prikazanih u tablici 3, dobiveni podaci statistički značajno odstupaju od Gausove distribucije, zbog čega su za analize korišteni neparametrijski testovi. Deskriptivne vrijednosti za navedene kostrukte prikazani su u tablici 3.

Tablica 3. Deskriptivne vrijednosti za kostrukte istraživanja

	C	Q	Min	Max	Z	p
Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih k.d.	18,00	7,50	5,00	25,00	0,001	<0,05
Racionalni stil donošenja odluka	22,00	4,00	12,00	25,00	0,000	<0,05
Intuitivni stil donošenja odluka	15,00	6,00	6,00	25,00	0,022	<0,05
Percipirana kompetentnost za rad	42,00	11,00	12,00	58,00	0,000	<0,05
Sankcioniranje i rehabilitacija	12,00	11,00	,00	43,00	0,011	<0,05
Prihvatanje stereotipa	8,00	7,00	,00	21,00	0,018	<0,05
Percepcija rizika	13,00	4,00	7,00	18,00	0,000	<0,05
Neugodne emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela	14,00	5,00	8,00	18,00	0,000	<0,05

Legenda: C=medijan; Q=interkvartilno raspršenje; Min=najmanji rezultat; Max=najveći rezultat; Z=vrijednosti dobivene Kolmogorov smirnovljevim testom; p=značajnost distribucije

4.2. Dobiveni rezultati i interpretacija

Prvi problem istraživanja bio je ispitati značajnost razlika u sklonosti intuitivnom i racionalnom stilu donošenja odluka. Vezano uz taj problem, pretpostavili smo kako će studenti tri pomagačka zanimanja biti skloniji racionalnom stilu donošenja odluka u odnosu na intuitivni stil. Da bismo odgovorili na problem, proveli smo Wilcoxonov test ranga. Rezultati testa prikazani su u tablici 4.

Tablica 4. Rezultati Wilcoxonovog testa ranga – rangovi za intuitivni stil donošenja odluka i racionalni stil donošenja odluka

	N	Aritmetička sredina rangova	Zbroj rangova
Negativni rangovi	168 ^a	97,64	16403,00
Pozitivni rangovi	17 ^b	47,18	802,00
Izjedanačeno	8 ^c		
Ukupno	193		

- a. Broj sudionika kod kojeg je intuitivni stil donošenja odluka manje izražen od racionalnog stila
- b. Broj sudionika kod kojih je intuitivni stil donošenja odluka više izražen od racionalnog
- c. Broj sudionika kod kojih je intuitivni stil donošenja odluka jednako izražen kao i racionalni

Kao što je vidljivo iz tablice, rezultati Wilcoxonovog testa ranga pokazali su da više sudionika ima izraženiji racionalni stil donošenja odluka u odnosu na sudionike kod kojih je izraženiji intuitivni stil donošenja odluka te da je ta razlika statistički značajna. Time se u potpunosti prihvaća prva hipoteza.

Pri objašnjenju rezultata potrebno je imati na umu činjenicu da su svi sudionici istraživanja studenti pomažućih zanimanja na diplomskim studijima ili završnim godinama integriranog studija, što je važno zbog dosadašnjih spoznaja o razvoju racionalnog i iskustvenog sustava obrade informacija. Kognitivno-iskustvena teorija opisuje da je iskustveni sustav, koji uključuje intuitivni stil donošenja odluka, kod ljudi urođen, brz i automatski. S druge strane, racionalni sustav se naknadno razvio te je usklađen s pojedinčevim razumijevanjem pravila rasuđivanja, uključujući važnost i procjenu dokaza (Epstein, 2012). Socijalna pedagogija, psihologija i socijalni rad pomažuća su zanimanja kod kojih su studenti tijekom studija poučavani brojnim vještinama i tehnikama za budući rad, za koje je često neophodno kritičko razmišljanje i

procjenjivanje dostupnih informacija. Stoga je za pretpostaviti da studenti tijekom učenja za ispite na fakultetu te stjecanjem brojnih iskustava kroz vježbe, seminare i praksu, više razvijaju i koriste racionalni stil pri obradi informacija i donošenju odluka. Racionalni stil je verbalan, odvija se na svjesnoj razini, uključuje napor i zahtijeva upotrebu kognitivnih resursa, a za sve od navedenog može se reći da je karakteristično za visoko obrazovanje.

Drugi problem istraživanja bio je istražiti povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela s percepcijom počinitelja seksualnih kaznenih djela i samoprocjenom kompetentnosti za rad s istima. Vezano uz taj problem, pretpostavili smo da će studenti s nižom razinom spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ujedno više smatrati da počinitelji seksualnih delikata zaslužuju višu kaznu, odnosno da je kod njih rehabilitacija u manjoj mjeri moguća te da će imati više stereotipnih razmišljanja o toj skupini počinitelja i percipirati višu razinu rizika kod njih. Osim toga, pretpostavili smo i da će spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela biti pozitivno povezana sa samoprocjenom kompetentnosti za rad s tom skupinom počinitelja. Kako bismo odgovorili na postavljeni problem, računali smo Pearsonov koeficijent korelacije. Pronađeni koeficijenti korelacije prikazani su u tablici 5.

Tablica 5. Povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela percepcijom iste skupine počinitelja i samoprocjenom kompetentnosti za rad s njima

	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela	-,373**	,007	-,187**	,538**	-,531**
2. Sankcioniranje i rehabilitacija	-	,208**	,406**	-,269**	,515**
3. Prihvatanje stereotipa		-	,021	-,014	,018
4. Percepcija rizika			-	-,130	,284**
5. Samoprocjena kompetentnosti za rad				-	-,292**
6. Doživljaj neugodnih emocija					-

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Iz tablice je vidljivo da postoji statistički značajna negativna povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcije sankcioniranja i rehabilitacije. Nadalje, statistički značajna negativna povezanost pronađena je između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcije rizika. Između subskele prihvaćanje stereotipa i spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela nije pronađena statistički značajna povezanost. Obzirom da viši rezultati na subskalama percepcije počinitelja seksualnih kaznenih djela znače negativniju percepciju počinitelja seksualnih kaznenih djela i zalaganje za kažnjavajući pristup, negativna povezanost nam govori da sudionici koji iskazuju višu spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela percipiraju manju razinu rizika kod tih počinitelja te smatraju da su ti počinitelji pravedno sankcionirani i da je njihova rehabilitacija moguća. Međutim, viša spremnost na rad nije povezana s prihvaćanjem stereotipa o počiniteljima seksualnih kaznenih djela, što znači da sudionici mogu biti spremni raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela neovisno o tome u kojoj mjeri posjeduju stereotipna razmišljanja o navedenoj skupini počinitelja kaznenih djela. Sukladno opisanome, druga hipoteza je djelomično prihvaćena.

Vjerojatno objašnjenje za negativnu povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcijom rizika te sankcioniranjem i rehabilitacijom također leži u obrazovanju sudionika istraživanja. Studente socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije se tijekom studiranja podučava o ovoj skupini počinitelja, naglašava se važnost individualnog pristupa u radu sa svim korisnicima, uči se kako procijeniti razinu rizika korisnika te se radi na povećanju kompetencija za rad s brojnim skupinama počinitelja. Percepcija se sastoji od interpretacija izvedenih upravo na temelju znanja o određenoj temi (Jussim, 2012; prema Challinor i Duff, 2018), što znači da razina znanja o počiniteljima seksualnih kaznenih djela djeluje na oblikovanje percepcije o istoj skupini počinitelja kaznenih djela. Johnson, Hughes, i Ireland, 2007 (prema Whitehead, 2009) naveli su da su percepcija i stavovi snažno povezani s ponašanjem osobe te mogu odrediti spremnost stručnjaka za rad s populacijom počinitelja seksualnih kaznenih djela, što je u skladu s dobivenim rezultatima istraživanja. Međutim, to ne objašnjava izostanak povezanosti između prihvaćanja stereotipa o navedenoj skupini počinitelja kaznenih djela i spremnosti studenata na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Moguće je da se na studijskim programima uključenima u istraživanje posvećuje dovoljno pažnje vezano uz sankcioniranje i rehabilitaciju, rizike i generalno podučavanje kako raditi s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, ali nedovoljno se radi na uklanjanju stereotipa. Tome u prilog govori nepovezanost prihvaćanja stereotipa s

percepcijom rizika i doživljajem samokompetentnosti za rad s ovom skupinom počinitelja i niska povezanost te varijable s percepcijom sankcioniranja i rehabilitacije. Osim toga, suština pomažućih zanimanja je pomaganje drugim ljudima u rješavanju njihovih životnih problema (Ajduković i Ajduković, 1996; prema Huić, Ricijaš i Branica, 2010), čak i ukoliko je taj problem seksualno kazneno djelo koje su počinili. Nepovezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i prihvaćanja stereotipa o toj skupini u skladu je s tim navodom jer govori da studenti mogu biti spremni raditi s navedenom skupinom počinitelja kaznenih djela neovisno o tome u kojoj mjeri posjeduju stereotipna razmišljanja o njima.

Nadalje, iz tablice 5. može se isčitati da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i samoprocjenom kompetentnosti za rad s tom skupinom počinitelja. Drugim riječima, studenti koji su iskazali višu spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ujedno su sebe percipirali kompetentnijima od studenata koji su iskazali nižu spremnost na rad, čime je treća hipoteza u potpunosti prihvaćena.

Procjena vlastite kompetentnosti odnosi se na vlastiti doživljaj i procjenu pojedinca koliko uspješno u praksi mogu provoditi konkretne, specifične aktivnosti (Huić, Ricijaš i Branica, 2010) pa pozitivna povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i samoprocjene kompetentnosti za rad s istom skupinom počinitelja ne iznenađuje. Prethodno je već spomenuto kako se na studijskim programima uključenima u istraživanje radi na povećanju kompetencija za rad s brojnim skupinama počinitelja kaznenih djela, a studenti također usvajaju znanja i vještine potrebne za rad s raznim skupinama korisnika. Nastavno na navedeno, razumljivo je da će studenti koji se procjenjuju manje kompetentnima istovremeno iskazivati nižu spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Moguće je da razina vlastite kompetentnosti utječe na spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela tako da oni koji se ne osjećaju kompetentnima za rad zbog osjećaja nekompetentnosti nisu spremni upustiti se u rad s tom skupinom počinitelja. Osim toga, moguće je i da samopouzdanje dovodi do više razine oba povezana konstrukta. Tako se samopouzdanje može odraziti i na procjenu vlastite kompetentnosti te može utjecati na osjećaj spremnosti na rad s izazovnijim skupinama, kao što su počinitelji seksualnih kaznenih djela. U prilog toj ideji govore i rezultati istraživanja koje je pokazalo da se nakon dodatnih edukacija za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela povećalo znanje i samopouzdanje stručnjaka za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela (Craig, 2005). Isti autor naveo je da su samopouzdanje i pozitivni stavovi stručnjaka prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela povezani sa željom stručnjaka za rad s počiniteljima

seksualnih kaznenih djela. Obzirom da u istraživanju nismo ispitivali razinu samopouzdanja sudionika, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je ona utjecala na povezanost osjećaja kompetentnosti sudionika i njihovu spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Bilo bi korisno tu hipotezu provjeriti u budućim istraživanjima.

U kontekstu kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja treći problem istraživanja odnosi se na ispitivanje povezanosti između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i izraženosti emocija koje se kod sudionika javljaju pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela kao konstrukta koji pripada iskustvenom sustavu donošenja odluka. Vezano uz ovaj problem, pretpostavili smo kako će manja spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela biti povezana s izraženijim javljanjem neugodnih emocija kod sudionika pri razmišljanju o počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Da bismo odgovorili na ovaj problem, provjerili smo Pearsonov koeficijent korelacije između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i zbroja neugodnih emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela koje smo prethodno grupirali pomoću faktorske analize svih emocija. Iz tablice 5. vidljivo je kako postoji statistički značajna negativna povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i doživljaja neugodnih emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela. Drugim riječima, ispitanici koji iskazuju manju spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela izjavljuju kako doživljavaju neugodne emocije pri razmišljanju o istim počiniteljima u većem intenzitetu nego sudionici koji su iskazali višu spremnost na rad. Ovime se četvrta hipoteza u potpunosti prihvaća.

Pronađena negativna povezanost između spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i neugodnih emocija pri pomisli na skupinu počinitelja istih kaznenih djela u skladu je s polazištem Kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja o sustavima obrade informacija kojima ljudi raspolažu. Epstein (2012) je naveo da je afekt posebno važan za intuitivni stil obrade informacija te da ima presudnu ulogu u ojačavanju asocijativnog učenja i motivacije te pomaže u identifikaciji uvjerenja u implicitnim teorijama stvarnosti ljudi. Nadalje, Epstein (1998) je opisao slijed reakcije osobe na emocionalno značajan događaj: iskustveni sustav automatski pretražuje slične ili povezane događaje u svojoj memoriji te emocije koje ih prate. Ukoliko su te emocije ugodne, kod osobe će se pojaviti misli i impulsi koji će ju motivirati da reagira na način pomoću kojeg će reproducirati te emocije, a ukoliko su te emocije neugodne, osoba će nastojati izbjeći reprodukciju tih emocija. U skladu s Kognitivno-iskustvenom teorijom samopoimanja, razumljivo je da će se sudionici koji doživljavaju pretežito neugodne

emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela u manjoj mjeri smatrati spremnima i imati manju želju za rad s počiniteljima iste skupine kaznenih djela od sudionika koji neugodne emocije pri pomisli na iste počinitelje ne doživljavaju u visokom intenzitetu. Ono što nam nije poznato je počinitelje kojih seksualnih kaznenih djela su sudionici imali na umu pri ispunjavanju upitnika. U budućim istraživanjima trebalo bi istražiti jesu li emocije i spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela jednako povezane za različite kategorije počinitelja seksualnih kaznenih djela.

Četvrti problem istraživanja bio je ispitati razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome jesu li sudionici bili žrtve seksualnog nasilja. Vezano uz ovaj problem, pretpostavili smo da će sudionici koji su bili žrtve seksualnog nasilja u manjoj mjeri biti spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u odnosu na one sudionike koji nisu bili žrtve seksualnog nasilja. Da bismo odgovorili na ovaj problem, proveli smo Mann-Whitneyjev test. Rezultati testa prikazani su u tablici 6.

Tablica 6. Razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela između onih koji su bili žrtva seksualnog nasilja i onih koji nisu

	Bio/bila sam žrtva seksualnog nasilja.	N	Aritmetička sredina rangova	Zbroj rangova	Mann- Whitney U	Asymp. Sig. (2-tailed)
Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela	Da	30	2,10	2763,00	2298,000	,600
	Ne	163	97,90	15958,00		
	Ukupno	193				

Iz tablice je vidljivo da razlika u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela između onih koji su bili žrtve seksualnog nasilja i onih koji nisu bili žrtve seksualnog nasilja nije statistički značajna ($p > 0,05$). Drugim riječima, studenti su podjednako spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela neovisno o tome jesu li bili žrtva seksualnog nasilja ili nisu. Time se peta hipoteza odbacuje.

Peti problem istraživanja bio je ispitati razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome poznaju li žrtvu seksualnog nasilja. Vezano uz taj problem,

pretpostavili smo kako će sudionici koji poznaju žrtve seksualnog nasilja biti manje spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela u odnosu na studente koje ne poznaju niti jednu žrtvu seksualnog nasilja. Da bismo odgovorili na ovaj problem, proveli smo Mann-Whitneyjev test. Rezultati testa prikazani su u tablici 7.

Tablica 7. Razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o poznanstvu žrtve seksualnog nasilja

	Poznajem barem jednu žrtvu seksualnog nasilja.	N	Aritmetička sredina rangova	Zbroj rangova	Mann- Whitney U	Asymp. Sig. (2-tailed)
Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela	Da	108	99,36	10731,00	4335,000	,507
	Ne	85	94,00	7990,00		
	Ukupno	193				

Iz tablice 7. je vidljivo da nema statistički značajne razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela između studenata koji poznaju barem jednu žrtvu seksualnog nasilja i onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu seksualnog nasilja. Ovime se šesta hipoteza odbacuje.

Dobiveni rezultati nisu u skladu s Kognitivno-iskustvenom teorijom samopoimanja koja opisuje da se ljudi pri donošenju odluka koriste afektom i intuicijom koji su uglavnom povezani asocijacijama i usporedbama utemeljenim na prethodnim iskustvima (Harper, 2016). Međutim, navedeno se odnosi na intuitivni stil donošenja odluka, odnosno iskustveni sustav obrade informacija. Moguće je da se razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o tome jesu li sudionici bili žrtve seksualnog nasilja ili nisu te između onih koji poznaju barem jednu žrtvu seksualnog nasilja i onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu seksualnog nasilja nije pokazala značajnom jer kod studenata uključenih u ovo istraživanje prevladava racionalni stil donošenja odluka. Ova pretpostavka u skladu je s prvim problemom istraživanja i rezultatima koji su pokazali da više sudionika ima izraženiji racionalni stil donošenja odluka u odnosu na sudionike kod kojih je izraženiji intuitivni stil donošenja odluka. Naime, moguće je da bi sudionici skloni intuitivnom stilu donošenja odluka više uzimali u obzir prijašnja slična iskustva i sjećanja na takve događaje te da bi njihovo poznavanje žrtve seksualnog nasilja ili

vlastito iskustvo seksualnog nasilja moglo djelovati na njihovu odluku o spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. To bi se moglo provjeriti ispitivanjem razlika u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela ovisno o vlastitom prethodnom iskustvu seksualnog nasilja i poznavanju žrtve seksualnog kaznenog djela kod onih koji su skloniji intuitivnom stilu. Navedene analize nije moguće provesti na temelju podataka prikupljenih u ovom istraživanju zbog premalog broja sudionika s izraženijim intuitivnim stilom. Rezultati su također pokazali da je više sudionika koji poznaju barem jednu žrtvu seksualnog nasilja nego onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu seksualnog nasilja. U budućim istraživanjima bilo bi vrijedno istražiti žrtve kojeg seksualnog nasilja sudionici poznaju te poznaju li samo jednu žrtvu seksualnog nasilja ili više njih i u kakvom su odnosu sa žrtvom. Takvi podaci mogli bi nam pomoći pri objašnjenju dobivenih rezultata. Nadalje, iz odgovora sudionika ne znamo kakav oblika seksualnog nasilja su doživjeli. Moguće je da su sudionici koji su spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela usprkos iskustvu seksualnog nasilja bili žrtve lakšeg oblika seksualnog nasilja te da su bili na terapiji i tako prevladali vlastito traumatno iskustvo. To nam trenutno istraživanje ne pokazuje pa bi bilo zanimljivo provesti istraživanje u kojem bi prikupili više informacija o iskustvu seksualnog nasilja te provjerili jesu li sudionici sudjelovali u nekom obliku terapije, a zatim usporediti razlike u spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela između skupina ispitanika koji su bili na terapiji i onih koji nisu te između onih koji su bili žrtve težih i lakših oblika seksualnog nasilja. Za provjeru navedenih pretpostavki potrebno je provesti istraživanje na većem uzorku. Još jedno moguće objašnjenje za dobivene rezultate je da su sudionici davali socijalno poželjne odgovore, odnosno da su davali odgovore u skladu s očekivanjima koja se postavljaju na stručnjake pomažućih profesija. Ta očekivanja mogu biti smatranje okoline i drugih stručnjaka da dobar stručnjak mora moći raditi sa svim skupinama korisnika, uključujući i počinitelje seksualnih kaznenih djela, bez obzira na vlastite probleme i prethodna iskustva. Obzirom da su sudionici studenti koji još nisuiskusni stručnjaci, već se razvijaju kao budući stručnjaci, razumljivo je da žele ostaviti dobar dojam i dokazati se kompetentnima i sposobnima. Osim toga, moguće objašnjenje je da se sudionici istraživanja doista procjenjuju kompetentnima pa su spremni na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela neovisno o prethodnom iskustvu žrtve seksualnog nasilja. Kao što je ranije navedeno, pozitivna povezanost percipirane kompetentnosti i spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela potvrđena je ovim istraživanjem.

4.3. Ograničenja i doprinosi provedenog istraživanja

Kako bi se rezultati istraživanja mogli interpretirati, potrebno je biti svjestan njegovih ograničenja. Provedeno istraživanje ima nekoliko ograničenja. Prvo ograničenje je to što je uzorak u istraživanju prigodan, zbog čega ne možemo generalizirati rezultate. Naime, većina sudionika za istraživanje je saznala putem poveznice na istraživanje koja je poslana na zajedničke e-mail adrese studentima završnih godina socijalne pedagogije, psihologije i socijalnog rada, putem kolega koji su im prosljedili poveznicu ili putem društvenih mreža. Do nekih skupina studenata bilo je teško doći, pa uzorak nije reprezentativan. Primjerice, najviše psihologa u uzorku je s Filozofskog fakulteta (66), a samo ih je 4 s Fakulteta hrvatskih studija. Iduće ograničenje odnosi se na nesigurnost da su sudionici zaista oni koji su ispunili upitnik. Drugim riječima, postoji mogućnost da se netko pogrešno predstavio i sudjelovao u istraživanju pod lažnim identitetom. Još jedno potencijalno ograničenje je upitna iskrenost sudionika. Kod istraživanja gdje sudionici odgovaraju na pitanja koja se odnose na njih same uvijek postoji veća ili manja mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora. Svi studenti koji su sudjelovali u istraživanju budući su stručnjaci koji se žele prikazati kompetentnima i sposobnima, pa je moguće da je dio njih na neka pitanja i davao socijalno poželjne odgovore.

Kao najveći doprinos treba istaknuti da je provedeno istraživanje prvo istraživanje ovakvog tipa u Hrvatskoj. Do sad nisu postojala istraživanja kojima su se istraživali prediktori spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Doprinos ovog istraživanja predstavlja i provjera postavki Kognitivno-iskustvene teorije samopoimanja u odnosu na spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela budućih stručnjaka pomagačkih zanimanja. Provedeno istraživanje pruža plodno tlo za brojne daljnje analize i obrade dobivenih podataka, od kojih su neke spomenute već u raspravi. Osim toga, ono može poslužiti kao podloga za provedbu brojnih drugih istraživanja u Hrvatskoj na temu spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Vrijedni su nam i rezultati dobiveni istraživanjem koji prikazuju povezanost spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i ostalih konstrukata. Oni nam govore da je važno raditi na osjećaju kompetentnosti jer je on pozitivno povezan sa spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela. Nadalje, potrebno je raditi na prepoznavanju i regulaciji vlastitih emocija i na uklanjanju stereotipa te nastaviti podučavati o sankcioniranju, rehabilitaciji i rizicima koji počinitelji seksualnih kaznenih djela predstavljaju. Taj zadatak stoji ponajviše na fakultetima i studijskim programima na koje se istraživanje odnosi te na profesorima koji studentima prenose znanja, vještine i osjećaj kompetentnosti. Naravno,

zadatak je i na samim studentima da se trude usvojiti ta znanja i uvijek nastoje biti kvalitetni stručnjaci.

Preporuka za buduća istraživanja je da se hipoteze trenutnog istraživanja provjere na pojedinim skupinama počinitelja seksualnih kaznenih djela odvojeno, primjerice za kazneno djelo silovanja, kazneno djelo bludne radnje i kazneno djelo spolne zlouporabe djeteta mlađeg od petnaest godina. To bi bilo zanimljivo jer seksualna kaznena djela obuhvaćaju široku skupinu kaznenih djela te bi donijelo vrijedne rezultate jer bi omogućilo uspoređivanje i provjeru daju li sudionici različite odgovore za počinitelje različitih seksualnih kaznenih djela. Sljedeća preporuka za buduće istraživanje je ispitati postoji li razlika u povezanostima između istraživanih konstrukata kod studenata različitih studijskih programa. Odnosno, kolika je povezanost između istraživanih konstrukata kod socijalnih pedagoga, kolika je kod psihologa i kolika je ona kod socijalnih radnika.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da kod studenata pomažućih profesija na diplomskim studijima i završnim godinama integriranih studija prevladava racionalni stil donošenja odluka u odnosu na intuitivni stil. Navedeno je u skladu sa spoznajama Kognitivno-iskustvene teorije koja opisuje racionalni stil donošenja odluka kao sporiji, razrađeniji i promišljeniji u odnosu na intuitivni.

Nadalje, pronađena je statistički značajna negativna povezanost između spremnosti studenata na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela i percepcije sudionika o sankcioniranju i rehabilitaciji te percepcije rizika iste skupine počinitelja, ali nije pronađena statistički značajna povezanost između spremnosti na rad s istom skupinom počinitelja i prihvaćanjem stereotipa. Rezultati upućuju na važnost osviještavanja stereotipnih razmišljanja kod sudionika te radu na uklanjanju istih. Spremnost na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela pokazala se statistički značajno pozitivno povezanom sa samoprocjenom kompetentnosti za rad s istima, ali se pokazala statistički značajno negativno povezana s doživljajem neugodnih emocija pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela. Rezultati nam govore da percepcija osobe o počiniteljima seksualnih kaznenih djela, osjećaj vlastite kompetentnosti i doživljene emocije pri pomisli na počinitelje seksualnih kaznenih djela sve mogu na neki način djelovati na spremnost i želju osobe za rad s navedenom skupinom. Navedeni rezultati u skladu su s Kognitivno-iskustvenom teorijom samopoimanja.

Nije pronađena statistički značajna razlika u spremnosti na rad kod sudionika koji su bili žrtve seksualnog nasilja i onih koji nisu te onih koji poznaju barem jednu žrtvu seksualnog nasilja i onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu seksualnog nasilja. Takvi rezultati se mogu djelomično pripisati racionalnom stilu donošenja odluka koji prevladava kod sudionika.

Pri interpretaciji dobivenih rezultata u obzir se trebaju uzeti prethodno spomenuta ograničenja. Provedeno istraživanje predstavlja samo mali doprinos u razumijevanju spremnosti na rad s ovom iznimno izazovnom skupinom počinitelja kaznenih djela. Poželjna su buduća istraživanja na ovu temu kako bi se moglo raditi na povećanju spremnosti za rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela, ali i ostalim izazovnim skupinama korisnika za koje se osposobljavaju budućí stručnjaci pomažućih profesija.

6. LITERATURA

1. Amidžić, A. (2019). *Povezanost traumatskih iskustava u djetinjstvu i adolescenciji s različitim vrstama motivacije za odabir socijalne pedagogije kao profesije* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
2. Biteus, J. i Tuiskunen, M. (2017). *Attitudes towards sexual offenders: A Thesis Comparing Students' Attitudes towards Sexual Offenders and Specific Sexual Offences* (Diplomski rad). Orebro Sveučilište, Švedska.
3. Challinor, L. i Duff, S. (2018). Factors influencing the development of attitudes towards men who sexually offend and the impact on their care and treatment: A systematic review of literature between 1985 and 2015. *Agression and Violent Behavior, 41*, 98 – 107. doi: [10.1016/j.avb.2018.06.001](https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.06.001)
4. Craig, L. A. (2005) The impact of training on attitudes towards sex offenders. *Journal of Sexual Aggression: An international, interdisciplinary forum for research, theory and practice, 11* (2), 197-207. doi: 10.1080/13552600500172103
5. Cuculić, A. (2006). Stres i burn-out sindrom kod djelatnika penalnih institucija. *Kriminologija i socijalna integracija, 15* (2), 61 – 78.
6. Denes-Raj, V. i Epstein, S. (1994). Conflict between intuitive and rational processing: When people behave against their better judgment. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*(5), 819–829. doi:10.1037/0022-3514.66.5.819
7. Epstein, S. (1998). Cognitive-Experiential Self-Theory. U D. F. Barone, M. Hersen & V. B. Van Hasselt (ur.), *Advanced Personality* (str. 211 – 238). Plenum Press. doi:10.1007/978-1-4419-8580-4_9
8. Epstein, S. (2012). Cognitive-experiential self-theory: An integrative theory of personality. U H. Tennen i J. Suls (ur.), *Handbook of Psychology, 2nd ed., Vol.5. Personality Section*. Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, Inc.

https://www.researchgate.net/publication/263425782_Cognitive-experiential_Theory_an_Integrative_Theory_of_Personality

9. Ferguson, M. J. i Bargh, J. A. (2004). How social perception may automatically influence behavior. *Trends in Cognitive Sciences*, 8 (1), 33 – 39. doi: [10.1016/j.tics.2003.11.004](https://doi.org/10.1016/j.tics.2003.11.004)
10. Hamilton, K., Shih, S-I. i Mohammed, S. (2016). The Development and Validation of the Rational and Intuitive Decision Styles Scale. *Journal of Personality Assessment*, 98 (5), 523 – 535. doi: [10.1080/00223891.2015.1132426](https://doi.org/10.1080/00223891.2015.1132426)
11. Harper, C. (2016). *Examining the Link between Media Representations and Attitudes towards Sexual Offenders using a Dual-Process Framework* (Doktorska disertacija). Nottingham Trent University, ResearchGate.
12. Harper, C. A., i Hogue, T. E. (2014). Measuring public perceptions of sex offenders: Reimagining the Community Attitudes Toward Sex Offenders scale. *Psychology, Crime and Law*. doi: 10.1080/1068316X.2014.989170
13. Harper, C. A., Hogue, T. E. i Bartels, R. M. (2017). Attitudes towards sexual offenders: What do we know, and why are they important?. *Aggression and Violent Behavior*, 34, 201 – 213. doi: [10.1016/j.avb.2017.01.011](https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.011)
14. Hogue, T. E. (1993). Attitudes towards prisoners and sex offenders. U N. C. Clark & G. Stephenson (ur.), *DCLP occasional papers: sexual offenders*. Leicester, UK: British Psychological Society.
15. Huić, A., Ricijaš, N. i Branica, V. (2010). Kako definirati i mjeriti kompetencije studenata – validacija skale percipirane kompetentnosti za psihocijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (2), 195 – 221.
16. Jones, E. C. (2013). An Examination of Counseling Professionals/Paraprofessionals Attitudes Toward Adolescent Sexual Offenders. *SAGE Journals*, 3 (3), 1 – 14. doi: 10.1177/2158244013501330

17. Kosorčić, A. (2020). *Važnost stilova mišljenja i uvjerenja o emocijama za odabir strategija kognitivne emocionalne regulacije* (Diplomski rad). Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split.
18. Lukšić, M. (2016). *Obilježja počinitelja seksualnih delikata* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
19. Morić, M. (2017). *Proces motivacije zatvorenika unutar provođenja posebnog programa tretmana u zatvorskom sustavu* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
20. Mužinić, L. i Vukota, Lj. (2010). Seksualni delinkventi – program prevencije recidiva. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (2), 619 – 623.
21. Norris, P. i Epstein, S. (2011). An Experiential Thinking Style: Its Facets and Relations With Objective and Subjective Criterion Measures. *Journal of Personality*, 79 (5), 1043 - 1080. doi: 10.1111/j.1467-6494.2011.00718.x. PMID: 21241307.
22. Peruško, M. (2018). *Sustavi vjerovanja* (Završni rad). Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek.
23. Pickens, J. (2005). Attitudes and Perceptions. U Borkowski, N. (ur.), *Organizational Behavior in Health Care*, (str. 43 – 75). Sudbury, Massachusetts: Jones and Bartlett Publishers.
24. Simon, S. (2010). *Psychologists' Attitudes toward Sex Offenders* (Diplomski rad). Pacific University, School of Graduate Psychology. Preuzeto s: <https://commons.pacificu.edu/spp/173>
25. Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E. i MacGregor D. G. (2004). Risk as Analysis and Risk as Feelings: Some Thoughts about Affect, Reason, Risk, and Rationality. *Risk Analysis*, 24 (2), 311 – 322. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0272-4332.2004.00433.x>

26. Tversky, A. i Kahneman, D. (1974). Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science* 185 (4157), 1124 - 1131. doi: 10.1126/science.185.4157.1124
27. Whitehead, C. (2009). *Validating the Attitudes toward Sex Offenders Scale* (Doktorska dizertacija). Western Michigan University, Kalamazoo, Michigan.
28. Willis, G. M., Levenson, J. S. i Ward, T. (2010). Desistance and Attitudes Towards Sex Offenders: Facilitation or Hindrance?. *Journal of Family Violence*, 25, 545 – 556. doi: 10.1007/s10896-010-9314-8